

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Õiguse instituut

Jekaterina Potapova

**EBASEADUSLIK RIKASTUMINE JA SELLE KURITEOKS
TUNNISTAMISE VÕIMALUS EESTIS**

Magistritöö

Õppekava HAJM, peeriala Eesti avalik õigus

Juhendaja: Olgert Rõõm, MA

Kaasjuhendaja: Uno Feldschmidt, MA

Tallinn 2022

Deklareerin, et olen koostanud magistritöö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 15 691 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Jekaterina Potapova 10.05.2022

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 106090HAJM

Üliõpilase e-posti aadress: jekaterina.potapova@hotmail.com

Juhendaja: Olgert Rõõm, MA:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaasjuhendaja Uno Feldschmidt, MA:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS	5
1. EBASEADUSLIKU RIKASTUMISE MÕISTE	8
1.1. Ametiisik kui süütekoosseisu subjekt	9
1.2. Vara märkimisväärne suurenemine	12
1.3. Vara märkimisväärse suurenemise põhjendamine.....	19
1.4. Ebaseadusliku rikastumise periood.....	20
1.5. Tahtluse olemasolu	21
2. EBASEADUSLIKU RIKASTUMISE KOLLISIOON SÜÜTUSE PRESUMPTSIOONIGA	23
2.1. Süütuse presumptsiooni kaitseala	28
2.2. Süütuse presumptsiooni kaitseala riive.....	29
2.3. Süütuse presumptsiooni kaitseala riive põhiseaduspärasus	30
2.3.1. Süütuse presumptsiooni riive formaalne õiguspärasus	30
2.3.2. Süütuse presumptsiooni riive materiaalne õiguspärasus.....	33
3. EBASEADUSLIKU RIKASTUMISE KOLLISIOON OMANDIPÕHIÕIGUSEGA.....	44
3.1. Omandipõhiõiguse kaitseala	46
3.2. Omandipõhiõiguse kaitseala riive.....	47
3.3. Omandipõhiõiguse kaitseala riive põhiseaduspärasus	48
3.3.1. Omandipõhiõiguse riive materiaalne õiguspärasus	48
KOKKUVÕTE	54
SUMMARY	57
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	60
Lisa 1. Lihtlitsents	67

LÜHIKOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärgiks on kaaluda ÜRO korrupsioonivastase konventsiooni art 20 sätestatud ebaseadusliku rikastumise, s.t. ametiisiku vara sellise märkimisväärse suurenemise, mida ta ei saaks oma sissetulekut aluseks võttes mõistlikult põhjendada, kuriteoks tunnistamise võimalust Eestis. Kuna ebaseadusliku rikastumise kuriteokoosseis eeldab, et süüdistatav peaks põhjendama oma vara märkimisväärset suurenemist, püstitab magistritöö autor hüpoteesi, et ebaseadusliku rikastumise võimalik kuriteokoosseis on vastuolus süütuse presumptsiooni ja omandipõhiõigusega. Püstitatud hüpoteesi kontrollimiseks vastab autor järgmistele uurimisküsimustele: 1) millistest süüteokoosseisu elementidest koosneb ebaseadusliku rikastumise kuriteokoosseis? 2) kas ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseis on kooskõlas süütuse presumptsiooni põhimõttega? 3) kas ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseis on kooskõlas omandipõhiõigusega?

Uurimismeetoditena kasutab autor kvalitatiivset ja süstemaatilist analüüsi ning normikontrolli.

Autor sisustab ebaseadusliku rikastumise mõiste läbi selle süüteokoosseisu tunnuste. Ebaseadusliku rikastumise kuriteokoosseisu võimalikuks asukohaks Eesti õiguses pakub autor karistusseadustiku 17. peatükki. Võimalik ebaseadusliku rikastumise paragrahv peaks sisaldama nii ebaseadusliku rikastumise kuriteokoosseisu kirjeldust, võimalikku karistust kui ka laiendatud konfiskeerimise võimalust. Autor kirjeldab ka selliseid ebaseadusliku rikastumise avastamise võimalusi, nagu ametiisiku huvide deklaratsiooni kontrollimine ja rikkumisest teavitajalt info saamine.

Põhiseaduspärasuse kontrolli käigus jõuab autor järeldusele, et ebaseadusliku rikastumise võimalik kuriteokoosseis ei ole vastuolus PS-iga ja ebaseadusliku rikastumise kuriteoks tunnistamine aitaks muuta ametiisiku poolt toime pandud süüteo mittetasuvateks ebaseaduslikult saadud vara tuvastamise ja konfiskeerimise võimaluse kaudu.

Võtmesõnad: ebaseaduslik rikastumine, süütuse presumptsioon, omandipõhiõigus.

SISSEJUHATUS

Võitlus korruptsiooni kui julgeolekuohuga ning kuritegevuse mittetasuvaks muutmise meetmete rakendamine on viimastel aastatel olnud õigusvaldkonnas väga aktuaalsed ja seda nii rahvusvahelisel, kui ka Euroopa Liidu ning riigisisel tasemel. Kõige levinuma definitsiooni kohaselt tähendab korruptsioon „ametiseisundi ja sellest tulenevate õiguste kuritarvitamist isikliku rikastumise või muudel omakasu eesmärkidel“.¹ Korruptsioon takistab riikide arengut, tekitab riigisiseseid kriise ja usaldamatust riigivõimu vastu ning seab ohtu demokraatia põhimõtteid, riigikorralduse ja riigi julgeoleku.

Eesti poolt 2004.a ratifitseeritud Euroopa ühenduste ametnike või Euroopa Liidu liikmesriikide ametnikega seotud korruptsiooni vastast võitlust käsitleva konventsiooni² art 11 kohaselt ei takista ükski selle konventsiooni säte liikmesriike vastu võtmast siseriiklikke õigusnorme, mis oleksid ulatuslikumad kui konventsioonist tulenevad kohustused. Seega ei ole täiendavate korruptsioonivastaste seadusandlike meetmete rakendamine Euroopa Liidu riikides, sh ka Eestis, konventsiooniga kuidagi piiratud.

27.01.2010.a ühines Eesti ÜRO korruptsioonivastase konventsiooniga³, mis on üheks tähtsaks rahvusvaheliseks juriidiliseks dokumendiks korruptsioonivastases võitluses. Konventsioon on vastu võetud 31. oktoobril 2003.a ning jõustus rahvusvaheliselt 14. detsembril 2005.a, mil 30 riiki andsid hoiule ratifitseerimis-, heakskiitmis- või ühinemiskirja. Konventsioon hõlmab viit põhisuunda: korruptsiooni ennetamine, korruptiivsete tegude kuriteoks tunnistamine, rahvusvaheline korruptsioonivastane koostöö, korruptiivsel teel saadud vara tagasivõitmine, tehniline abi ja teabevahetus rahvusvahelises korruptsioonivastases koostöös. Konventsiooni art 5 p 1 sätestab, et konventsiooniosalised kohustuvad tagama sellise korruptsioonivastase poliitika, mis suurendab ühiskonna usaldusväärsust ning avaliku võimu tegevuse läbipaistvust.

---

¹ Mis on korruptsioon?. Kaitsepolitsei amet. Kättesaadav: <https://kapo.ee/et/content/mis-korruptsioon/>, 12.10.2021.

² ELT C 195/01, 25.06.1997.

³ RT II 2010, 4, 10.

Konventsiooni lai lähenemine ja selle paljude sätete kohustuslik iseloom teevad konventsioonist unikaalse tööriista korruptsiooni vähendamiseks vajalike kompleksmeetmete väljatöötamisel.

ÜRO korruptsioonivastase konventsiooni art 20 kohaselt „Kooskõlas oma põhiseaduse ja õiguspõhimõtetega kaaluvad konventsiooniosalised meetmete võtmist, et tunnistada kuriteoks (juhul, kui see on toime pandud tahtlikult) ebaseaduslik rikastumine, s.t ametiisiku vara selline märkimisväärne suurenemine, mida ta ei saaks oma sissetulekut aluseks võttes mõistlikult põhjendada“. Hetkel puudub Eesti karistusõiguses ebaseaduslikku rikastumist sätestav koosseis. Samuti ei ole Eesti õiguses seni analüüsitud ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseisu, ega selle vastavust Eesti Vabariigi põhiseadusele⁴ (PS). ÜRO korruptsioonivastase konventsiooni art-st 20 tuleneb ebaseadusliku rikastumise kuriteoks tunnistamise kaalumise kohustus ning magistritöö eesmärgiks on seega kaaluda ebaseadusliku rikastumise kuriteoks tunnistamise võimalust Eestis.

ÜRO korruptsioonivastase konventsiooni art 20 sätestatud ebaseadusliku rikastumise kuriteokoosseis eeldab, et süüdistatav peab põhjendama oma vara märkimisväärset suurenemist ning ebaseadusliku rikastumise kuriteoks tunnistamisel Eestis tuleks kaaluda, kas nimetatud süüteokoosseis on vastuolus süütuse presumptsiooni ega omandipõhiõiguse põhimõtetega või mitte. Eeltoodust lähtuvalt püstitab magistritöö autor hüpoteesi, et ebaseadusliku rikastumise võimalik kuriteokoosseis on vastuolus süütuse presumptsiooni ja omandipõhiõigusega.

Püstitatud hüpoteesi kontrollimiseks vastab autor järgmistele uurimisküsimustele: 1) millistest süüteokoosseisu elementidest koosneb ebaseadusliku rikastumise kuriteokoosseis? 2) kas ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseis on kooskõlas süütuse presumptsiooni põhimõttega? 3) kas ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseis on kooskõlas omandipõhiõigusega?

Esimesele uurimisküsimusele vastamiseks analüüsib autor kvalitatiivse analüüsi meetodi abil ÜRO korruptsioonivastase konventsiooni art-s 20 sisalduvat ebaseadusliku rikastumise kuriteokoosseisu selle elementide lahti mõtestamise kaudu. Teisele ja kolmandale uurimisküsimusele vastamiseks kasutab autor uurimismeetoditena normikontrolli ja süstemaatilist analüüsi, selgitades välja, kas ÜRO korruptsioonivastase konventsiooni art-s 20 sätestatud ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseisu loomine ja rakendamine Eestis selliselt, et süüdistatav peaks põhjendama oma vara märkimisväärset suurenemist, oleks kooskõlas PS-iga. Vastavalt PS § 3 lg-le 1 teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel,

---

⁴ RT I, 15.05.2015, 2.

mis omakorda tähendab, et PS-s sätestatule alluvad kõik riigivõimu harud, kuna PS on määratud looma ja hoidma korrapära ja ühtsust meie ühiskonnas.⁵

Käesolevas magistritöös kasutatakse empiirilist kvalitatiivset andmete kogumise meetodit, milles töö autor analüüsib püstitatud eesmärkide saavutamiseks nii ebaseaduslikku rikastumist, kui ka põhiõigusi käsitletavat erialakirjandust, sh *Juridicas* ilmunud artikleid ning rahvusvahelisi ja siseriiklike õigusakte. Samuti tugineb autor oma töös põhiõiguste rakendamist puudutavale Riigikohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktikale. Allikate analüüsi käigus kasutab autor grammatilist, süstemaatilist-loogilist ja objektiiv-teleoloogilist tõlgendamise viisi.⁶ Töös on kasutatud joonealust viitamissüsteemi, järgides vormistusnõudeid üliõpilastöödele TalTechi majandusteaduskonnas. Magistritöö koosneb kolmest peatükist, mis jagunevad vastavalt teemakäsitlemise alapeatükkideks.

Esimeses peatükis kirjeldab autor ebaseadusliku rikastumise mõistet ning sisustab ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisu läbi selle elementide, kasutades nende käsitlust rahvusvahelistes õigusaktides ja kirjanduses ning toob paralleele koosseisu elementide tõlgendusega Eesti õigusaktides ja õigusosalases kirjanduses.

Teises peatükis mõtestab autor lahti süütuse presumptsiooni olemuse ja selle seose ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisuga, tuvastab ebaseadusliku rikastumise kuriteo koosseisu kollisiooni süütuse presumptsiooni põhimõttega ning jätkab ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisu põhiseadusliku vastavuse kontrolliga vastavalt süütuse presumptsiooni põhimõttele.

Kolmandas peatükis seletab autor lahti omandipõhiõiguse olemuse ja selle seose ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisuga, tuvastab ebaseadusliku rikastumise kuriteo koosseisu kollisiooni omandipõhiõigusega ning jätkab ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisu põhiseadusliku vastavuse kontrolliga tulenevalt omandiõiguse põhimõttest. Nii teises kui ka kolmandas peatükis teostab autor põhiseaduspärasuse hindamise vastavalt R. Alexy põhiõiguste kontrolli põhiskeemile.

Käesoleva töö autor tänab oma juhendajaid Olgerd Rõõmu ja Uno Feldschmidti magistritöö kirjutamisel osutatud toe ja abi eest.

---

⁵ Maruste, R. (1997). *Põhiseadus ja selle järelevalve*. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS, 18.

⁶ Narits, R. (2004). *Õiguse entsüklopeedia*. Tallinn: Juura, 152-154, 157-160.

1. EBASEADUSLIKU RIKASTUMISE MÕISTE

Käesolevas töös sisustab autor ebaseadusliku rikastumise mõistet lähtudes ÜRO korrupsioonivastase konventsiooni art-s 20 sätestatud ebaseadusliku rikastumise määratlusest, mille järgi tähendab ebaseaduslik rikastumine ametiisiku vara sellist märkimisväärset suurenemist, mida ta ei saaks oma sissetulekut aluseks võttes mõistlikult põhjendada.

Rahvusvahelisel tasemel on ebaseadusliku rikastumise mõiste väikeste erinevustega sätestatud ka sellistes konventsioonides, nagu Ameerikavaheline korrupsioonivastane konventsioon⁷ ja Aafrika Liidu korrupsiooni ennetamise ja selle vastu võitlemise konventsioon⁸. Kuigi Eesti ei ole nende kahe konventsiooni osaline, peab autor oluliseks nende konventsioonide mainimist, kuna see näitab ametiisikute ebaseadusliku rikastumisega seotud problemaatika mastaapi.

ÜRO korrupsioonivastase konventsiooni art-st 20 tuleneb ebaseadusliku rikastumise kuriteoks tunnistamise kaalumise kohustus. Eesti õiguses on kõik kuriteod ära toodud karistusseadustikus⁹ (KarS), mis on karistusõiguse allikaks. Karistusõiguses sisalduvad õigusnormid reguleerivad teo karistatavuse tingimusi ja selle tagajärgi ning on suunatud ühiskonna põhiväärtuste kaitsele ning süütegude ärahoidmisele ja tõkestamisele.¹⁰ Ebaseadusliku rikastumise kuriteokosseis on samuti suunatud ühiskonna põhiväärtuste kaitsele, kuna selle eesmärgiks on muuta ametiisiku poolt toime pandud süüteod mittetasuvateks ning taastada ühiskonnas olukord, kus keegi ei kuritarvita talle riigi poolt antud usaldust ebaseadusliku omakasu saamise eesmärgil.

Eelkuriteo või isegi eelkuritegude tõendamise puudumine on iseloomulik joon, mis eristab selgelt ebaseadusliku rikastumise süüteokosseisu teistest kuritegelikul teel saadud vara puudutavatest süüteokosseisudest.¹¹ Korrupsioon on oma olemuselt peitkuritegu, mida on raske avastada ja mille mõlemad osapooled on reeglina huvitatud sellest, et nende poolt toime pandud kuriteod jääksid õiguskaitseorganite poolt avastamata. Ebaseaduslikku rikastumist puudutav regulatsioon

---

⁷ Inter-American Convention against Corruption (B-58), 29 March 1996, Caracas, art IX.

⁸ African Union Convention on Preventing and Combating Corruption, 11 July 2003, Maputo, art 8.

⁹ RT I, 21.05.2021, 9.

¹⁰ Sootak, J. (2003). *Karistusõiguse alused*. Tallinn: Juura, 14.

¹¹ Dornbierer, A. (2021). *Illicit enrichment. A Guide to Laws Targeting Unexplained Wealth*. Basel: Basel Institute on Governance, 29.

ei nõua riigilt nn eelkuriteo tõendamist ehk ametiisiku kuritegeliku tegevuse ja vara kuritegeliku päritolu tõendamist, mis võib õiguskaitseorganite jaoks mõningate korrupsioonisüütegude puhul osutada keeruliseks või lausa võimatuks selle kõrge konspireerituse taseme tõttu. Ametiisiku ebaseadusliku rikastumise kriminaliseerimist võib pidada tõhusaks ja sobivaks võitlusviisiks korrupsiooniga, kuna see aitaks võtta vastutusele need ametiisikud, kelle rikastumise määrad on võrreldes tema sissetulekuga nii ebaproportsionaalselt suured, et kriminaalasi võib olla alustatud *prima facie* põhimõtet järgides.¹²

Ebaseaduslik rikastumine seisneb ametiisiku poolt seletamatute ehk ebaseaduslikult saadud tulude teadlikus vastuvõtmises (*mens rea*) ja tegelikus valdamises (*actus reus*).¹³ Ebaseadusliku rikastumise sisu saab avada läbi selle komponentide sisustamise. Ebaseadusliku rikastumise süüteoosseis koosneb viiest põhikomponendist: 1) ametiisik (kui süüteoosseisu subjekt); 2) ametiisiku vara märkimisväärne suurenemine; 3) vara märkimisväärse suurenemise osas mõistliku põhjenduse puudumine; 4) ebaseadusliku rikastumise periood; 5) tahtluse olemasolu.¹⁴ Järgnevalt analüüsib autor iga ebaseadusliku rikastumise süüteoosseisu elementi eraldi.

1.1. Ametiisik kui süüteoosseisu subjekt

ÜRO korrupsioonivastase konventsiooni art 20 järgi saab ebaseadusliku rikastumise süüteoosseisu subjektiks olla ainult ametiisik. Konventsioonis kasutatud mõistete tähenduses on ametiisikuks isik, kes töötab konventsiooniosalise seadusandlikku, täidesaatvat, haldus- või kohtuvõimu teostaval kas nimetataval või valitaval alalisel või ajutisel palgalisel või palgata ametikohal sõltumata ametikoha staatuselt või muu isik, kes täidab avalikke ülesandeid, sealhulgas avaliku võimu asutuse või riigiettevõtte heaks, või osutab avalikku teenust, nagu on määratletud asjaomase konventsiooniosalise õiguses ning nagu kohaldatakse selle konventsiooniosalise asjakohases õigusvaldkonnas või muu isik, kes on konventsiooniosalise õiguses määratletud ametiisikuna.¹⁵ ÜRO korrupsioonivastase konventsiooni liikmesriigid, sh ka

---

¹² UNODC. (2012). *Legislative guide for the implementation of the United Nations Convention against Corruption. Second Revised Edition 2012*. Vienna: United Nations Office, 85.

¹³ Guillermo, J. (2007). *The Romanian Legal Framework on Illicit Enrichment*. Bucharest: ABA/CEELI, 60-61.

¹⁴ Muzila, L., Morales, M., Mathias, M., Berger, T. (2012). *On the Take. Criminalizing Illicit Enrichment to Fight Corruption*. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 13.

¹⁵ RT II 2010, 4, 10, art 2 p a.

Eesti, võivad kasutusele võtta ka laiemad mõistete määratlused, kui see miinimum, mis on konventsiooni artiklis 2 ette nähtud.¹⁶

Eesti karistusõiguses on ametiisiku mõiste määratletud KarS § 288 lg-s 1, mille järgi on ametiisik füüsiline isik, kellel on avaliku ülesande täitmiseks ametiseisund, sõltumata sellest, kas ta täidab talle pandud ülesandeid alaliselt või ajutiselt, tasu eest või tasuta, teenistuses olles või vabakutselisena või lepingu, nimetamise või valimise alusel. KarS lähtub ametiisiku mõiste sisustamisel ja ametiseisundi määratlemisel korruptsioonivastase seaduse¹⁷ (KVS) käsitlusest.¹⁸

KVS § 2 lg 2 sisaldab ametiseisundi legaaldefiniitsiooni, mille järgi seisneb ametiseisund „õigusaktist, tehingust või asutuse töökorraldusest tulenevas õiguses ja kohustuses avaliku ülesande täitmisel:

1) teha otsus, sealhulgas osaleda selle tegemises või selle sisulises suunamises. Otsus on teise isiku, sealhulgas avalikku ülesannet täitva asutuse õiguse või kohustuse tekitamisele, muutmisele või lõpetamisele suunatud otsustus, millega reguleeritakse üksikjuhtumit või piiritlemata arvu juhtusid, sealhulgas õiguse üldakt, haldusakt haldusmenetluse seaduse tähenduses, kohtulahend, samuti asutuse siseakt;

2) teha toiming, sealhulgas osaleda selles või selle sisulises suunamises. Toiming on teisele isikule, sealhulgas avalikku ülesannet täitvale asutusele õiguslikku või vältimatut faktilist tagajärge põhjustav tegevus, mis ei ole otsuse tegemine. Toiming võib seisneda ka menetlustoimingu tegemises, tegevusetuses või viivituses“.

Kuna ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisu erisubjektiks on ametiisik, siis juhul, kui ebaseaduslik rikastumine oleks Eestis kuriteoks tunnistatud, paikneks see KarS-i ametialaseid süütegusid koondavas 17. peatükis. KarS-i 17. peatükis on sätestatud kümme kehtivat kuritegu, mille erisubjektiks on ametiisik KarS § 288 tähenduses. Nendeks on piinamine (§ 290¹), võimuliialdus (§ 291), riikliku järelevalve ebaseaduslik teostamine (§ 291¹), altkäemaksu võtmine (§ 294), ametialane võltsimine (§ 299), riigihangete teostamise nõuete rikkumine (§ 300), toimingupiirangu rikkumine (§ 300¹), ülejäänud kolme kuriteo puhul saab süüteo subjektiks olla

---

¹⁶ UNODC (2012), *supra nota* 12, 11.

¹⁷ RT I, 13.04.2021, 4.

¹⁸ Sootak, J., Pikamäe, P. (2021). *Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 5., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne*. Tallinn: Juura, 874.

iga süüvõimeline isik¹⁹, sh ka ametiisik, ja nendeks on altkäemaksu vahendus (§ 296), altkäemaksu andmine (§ 298), mõjuvõimuga kauplemine (§ 298¹). Nimetatud KarS-i peatükk ega KarS tervikuna ei sisalda ühtegi kuriteokoosseisu, mis oleks oma olemuselt sarnane korruptsioonivastases konventsioonis sisalduva ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseisu määratlusega.

Ametialaste süüteokoosseisude subjekti ehk ametiisiku põhitunnused on ametiseisundi olemasolu ja avaliku ülesande täitmine. Ametiisikuna saab vaadelda üksnes isikut, kelle tegutsemise on orienteeritud avalikele huvidele ja ning on omistatav avalikule sfäärile, mitte aga ainult ja kitsalt suunatud individuaalhuvide edendamisele.²⁰ Ka eraõigusliku juriidilise isiku töötaja võib kvalifitseeruda ametiisikuks, kui ta omab ametiseisundit ja täidab mingit avalikku ülesannet.²¹

Tulenevalt ülaltoodust toimub ametiseisundi olemasolu tuvastamine avaliku ülesande kindlakstegemise kaudu. Avaliku ülesande puhul on tegemist määratlemata õigusmõistega²² ning seda pole KarS-is ega KVS-is defineeritud.

Avaliku ülesande sisustamisel tuleb lähtepunktiks võtta KVS-i mõte ja eesmärk, milleks on vastavalt KVS § 1 lg-le 2 avaliku ülesande ausa ja erapooletu täitmise tagamine. Kuna KVS reguleerib ametiisiku kohustusi, mis on tal ametiseisundist tulenevalt avaliku võimu kandja ees, on KVS-i üheks oluliseks eesmärgiks tagada, et ametiisik kasutaks avalikku võimu ja sellel põhinevat mõju ning teavet, aga ka avalikke ressursse üksnes avalikes huvides. Avalik ülesanne peab olema õiguslikult määratletav kas vahetult seadusega või olema seaduse alusel või tõlgendamise teel vastavast õigusnormist tuletatav.²³ Avalikku ülesannet võib täita ka eraõiguslik isik, kes osutab avalikes huvides teenust pädeva asutuse poolt talle õigusakti või lepinguga antud volituse või pandud kohustuse raames.²⁴

Ebaseaduslikult saadud tulu, süütegude toimepanemise tulemusel omandatud vara päritolu ja ebaseadusliku rikastumiseni viinud kuritegude toimepanemisel ja nende varjamiseks võib ametiisik kasutada oma pereliikmeid või teisi talle lähedasi inimesi. Seega võidakse ametiisiku ebaseadusliku rikastumise menetluse raames uurida ka tema pereliikmete või lähedaste isikute

---

¹⁹ *Ibid.*, 868.

²⁰ *Ibid.*, 875.

²¹ Raidla, J., Vaher, T., Urke, K. (2007). *Riigi äriühingu juhtorgani liige: kas ametiisik või ärijuht?*. *Juridica*, 2017/2, 71-81, 76.

²² Sootak, Pikamäe, *supra nota* 18, 875.

²³ RKKKo 3-1-1-98-15, p 61-62.

²⁴ RKKKo 4-18-616/54, p 37.

rahaasju. Selline lähenemine on kooskõlas ka ÜRO korrupsioonivastase konventsiooni art 52, milles nõutakse teatud positsioonidel olevate riigiametnike perekonna ja lähedaste isikute tõhusamat jälgimist nende suhtlemisel finantsasutustega.

Kui keegi osutab ametiisiku ebaseadusliku rikastumise süüteo toimepanemisele füüsilist, ainelist või vaimset kaasabi või tahtlikult kallutab teda tahtlikule õigusvastasele teole, oleks sellist isikut võimalik pidada ebaseadusliku rikastumise süüteo osavõtjaks KarS § 22 järgi. Ametiisiku ebaseadusliku rikastumise kuriteo osavõtjaks ei pruugi olla ametiisik, mis on vastavalt ebaseadusliku rikastumise sätte täideviija vastutuse eeldus. KarS § 24 lg 2 kohaselt kvalifitseeritakse ka osavõtja (kihutaja, kaasaitaja), kellel puudub eriline isikutunnus, mis on täideviija karistamise aluseks, sama sätte järgi, mille eest vastutab täideviijagi, kuid karistuse mõistmisel kergendatakse alati osavõtja karistust KarS § 60 järgi.²⁵

1.2. Vara märkimisväärne suurenemine

Ebaseadusliku rikastumise kontekstis tähendab vara märkimisväärne suurenemine ehk rikastumine teatud jõukuse nautimist ja ebaseaduslikul teel saadud rahalise väärtusega asja omandamist, vastuvõtmist või kasutamist.²⁶ ÜRO korrupsioonivastases konventsioonis ei ole ebaseaduslikku rikastumist puudutavates regulatsioonides kehtestatud vara väärtuse piiranguid, seega on vara märkimisväärse suurenemise määratlemisel kaks olulist kaalutlust: esiteks, millist vara ja muid hüvesid arvesse võtta ja teiseks, kuidas teha kindlaks, et varade kasv on olnud märkimisväärne.²⁷

Asjad, mida ametiisik saab omandada, vastu võtta või kasutada ja mis võivad kaasa aidata isiku ebaseaduslikule rikastumisele, on erinevates jurisdiktsioonides väga erinevad. Kuritegelikku ebaseaduslikku rikastumist puudutavas seaduses võidakse kasutada nn kitsast lähenemist asjade või soodustuste liikide suhtes võttes arvesse ainult tegelikku vara, kinnisvara või rahalisi vahendeid, mida isik omab või valdab.²⁸ Laiemas mõttes võetakse mõnedes jurisdiktsioonides arvesse mitte ainult vara, kinnisvara või rahalisi vahendeid, mis on ametiisiku omandis või valduses ja mille üle ta kontrolli omab, vaid ka seda, kui isik on saanud kasu millestki muust (nt

---

²⁵ Sootak, Pikamäe, *supra nota* 18, 130.

²⁶ Dornbierer, *supra nota* 11, 25.

²⁷ Muzila *et al.*, *supra nota* 14, 18.

²⁸ Dornbierer, *supra nota* 11, 51.

kasu mingi teenuse kasutamisest), mis võis tema elustiili või elatustaseme kallinemisele kaasa aidata.²⁹

Vara mõiste määratlusi leidub erinevates rahvusvahelistes konventsioonides. Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsiooni³⁰ art 2 p d järgi on vara kinnis- või vallasvara või intellektuaalne omand või selle vara omaniku omandi- või muud õigust tõendav dokument. Euroopa nõukogu rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsiooni³¹ art 1 p b määratleb varana nii materiaalsel, kui ka mittemateriaalsel vara ja õigusakte, mis tõendavad õigust varale või varalist huvi.

ÜRO korrupsioonivastase konventsiooni art 2 p d sätestab vara mõiste, mille järgi on vara igasugune vara, nii kehaline kui ka kehatu, nii kinnis- kui ka vallasvara, nii rahaline kui ka mitterahaline, samuti sellise vara omandiõigust või muid õigusi tõendavad juriidilised dokumendid või aktid, kus nimetatud dokument iseenesest ei ole vara, vaid tegemist on tõendiga, mis osutab vara olemasolule juhul, kui ei peeta silmas nominaalväärtusega esitaja dokumenti.³² ÜRO korrupsioonivastase konventsiooni liikmesriigid ei pea kasutama oma seadustes samu termineid, mis on sätestatud konventsiooni art-s 2, vaid peavad tagama, et siseriiklikus õiguses kasutuses olevate mõistete määratlus ei oleks nendega vastuolus.³³

Vara mõiste määratlemisel on ÜRO korrupsioonivastases konventsioonis kasutatud juriidilis-majanduslikku varamõistet, mis väljendub ühendteoorias, mis lähtub põhimõtteliselt majanduslikust varamõistest, kuid toob sellesse teatud õiguslikud piirid.³⁴

Juriidiline varamõiste käsitab varana konkreetsete varaosade suhtes õiguslikult täpselt fikseeritud õiguste ja kohustuste kogumit.³⁵ Majandusliku varamõiste määratlus lähtub Eesti õiguses tsiviilseadustiku üldosa seaduse³⁶ (TsÜS) §-st 66, mis käsitleb legaaldefiniitsioonina „vara“ kui isikule kuuluvate rahaliselt hinnatavate õiguste ja kohustuste kogumit ning võimaldab eriseadustes vara ka teisiti defineerida. Vara definitsioonis ei ole konkreetseid asju eraldi välja toodud, kuna

---

²⁹ *Ibid.*, 52.

³⁰ RT II 2003, 1, 1.

³¹ RT II 2000, 7, 41.

³² Kairjak, M., Sootak, J. (2017). *Varavastased süüteod, 4., täiendatud väljaanne*. Tallinn: Juura, 157.

³³ UNODC (2012), *supra nota* 12, 11-12.

³⁴ Kairjak, Sootak, *supra nota* 32, 158.

³⁵ Sootak, Pikamäe, *supra nota* 18, 694.

³⁶ RT I, 22.03.2021, 8.

need on defineeritud läbi „õiguste“ asjadele.³⁷ Seega erinevalt juriidilisest varamõistest hõlmab majanduslik varamõiste endasse kõiki isikule kuuluvaid rahalis-majanduslikke hüvesid nende turuväärtuse järgi ning olenemata nende õiguslikust seisundist.³⁸

Vara kui tervik ei ole käsutusobjekt ning ei ole iseseisvaks eseme liigiks ning iga vara hulka kuuluva eseme käsutus peab toimuma eraldi, vastava eseme käsutuse kohta käivate reeglite järgi.³⁹ Eesti õiguses peetakse varaks näiteks rahalise väärtusega asja, eeldatavat või saadaolevat varalist kasu (nt väärtpaberitelt), muud aktiva, mis ei ole otseselt rahaliselt mõõdetav (nt tööjõud), omaabi- ja otsimisõigust, õiguslikult kehtetut, kuid faktiliselt teostatavat nõuet, õigusvastases valduses olevat asja,⁴⁰ võimalust asja ajutiselt kasutada, rendiõigust, nõudeõigust ning õigust nõuda teiselt poolelt töö tegemist.⁴¹

Kuna võib esineda juhtumeid, kus ametiisikud, soovides varjata oma ebaseaduslikult omandatud vara, vormistavad selle teise isiku nimele, võib menetluse käigus tekkida olukord, kus riik püüab tõendada, et teise isiku valduses või omandis olevad väärtuslikud esemed on tegelikult ametiisiku üldise jõukuse osaks. Selliste vaidluste vältimiseks võiks ebaseaduslikku rikastumist puudutavates regulatsioonides olla selgesõnaliselt sätestatud, et ametiisikuga lähemalt seotud isikute omandis või valduses olevat vara võib arvestada ametiisiku jõukuse kalkulatsioonides.⁴²

Ametiisiku vara täpsel tuvastamisel on oluline roll, kuna see osa varast, mis ületab ametiisiku seaduslikku sissetulekut, moodustab süütegude toimepanemise tagajärjel saadud vara, mis pärast isiku süüdi mõistmist võidakse konfiskeerida. Eestis paiknevad konfiskeerimist reguleerivad sätted KarS-i 7. peatükis ning konfiskeerimine kuulub üheselt karistusõigusesse.⁴³ Eesti karistusõiguses on konfiskeerimine formaalselt mittekaristuslik mõjutusvahend, kuid materiaalses mõttes võib konfiskeerimisel teatud juhtudel olla ka karistuslik mõju.⁴⁴ Konfiskeerimine on varalist laadi mittekaristuslik sanktsioon, mida kohaldatakse koos süüdimõistmisest tuleneva karistusega.⁴⁵ Konfiskeerimist puudutavate KarS §-de 83¹, 83² ja 84 eesmärk on takistada süüdlase

---

³⁷ Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Saare, K. (2012). *Tsiviilõiguse üldosa*. Tallinn: Juura, 314.

³⁸ Kairjak, Sootak, *supra nota* 32, 157.

³⁹ Varul *et al.*, *supra nota* 37, 315.

⁴⁰ Kairjak, Sootak, *supra nota* 32, 159.

⁴¹ Pikamäe, P. (2011). *Mõningad kelmuse üldkoosseisu sisustamisprobleemid kohtupraktikas*. *Juridica*, 2011/2, 129-138, 135.

⁴² Dornbierer, *supra nota* 11, 112.

⁴³ Parmas, A. (2008). *Süüteovahendi konfiskeerimise eesmärk ja õiguslik olemus ning selle põhiseaduslik õigustus*. *Riigikohtu üldkogu otsus asjas 3-1-1-37-07*. *Juridica*, 2008/8, 554-560, 555.

⁴⁴ Sootak, Pikamäe, *supra nota* 18, 336.

⁴⁵ Sootak, J. (2007). *Sanktsiooniõigus*. Tallinn: Juura, 173-174.

rikastumist süüteoga, kuna süütegu ei tohi osutada süüdlasele kasulikuks.⁴⁶ EIK leiab, et kuritegelikul teel saadud vara või kriminaaltulu eest ostetud vara konfiskeerimine kriminaalmenetluse raames on kooskõlas ühiskonna üldiste huvidega, on vajalik ja tõhus vahend kuritegevusega võitlemiseks ning garanteerib, et kuritegevus ei tasu ära.⁴⁷ Seega peaks seadusandja ebaseadusliku rikastumise kuriteoks tunnistamisel nägema ette samas paragrahvis lisaks karistumäärale ka KarS §-s 83² sätestatud kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimise võimaluse.

ÜRO korrupsioonivastases konventsioonis ega Eesti õiguses ei ole hetkel lahti seletatud, millist varade kasvu loetakse märkimisväärseks, seega on tegemist pigem suhtelise, kui absoluutse mõistega, mis jääb uurimisasutustele ning kohtutele sisustamiseks.

KVS sätestab korruptiivse tulu mõiste, mis on ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseisus sisalduvast vara mõistest oluliselt kitsam. Korruptiivse tuluga on KVS § 4 lg 1 järgi tegemist järgmisel kolmel juhul: 1) ametiisikule endale või kolmandale isikule ametiisiku ametikohustuse tõttu pakutud varaline või muu soodustus, 2) ametiisiku poolt nõutud varaline või muu soodustus, vaatamata sellele, kellele seda nõutakse, 3) ametiisiku kohustusi rikkudes saadud soodustus, mis hõlmab muu hulgas ka toimingupiirangu rikkumise, ametiseisundi, avaliku vahendi, mõju või sisetabe korruptiivse kasutamise eest saadut, altkäemaksu ja ebaseaduslikult omastatud vara.⁴⁸

Korruptiivse tulu saamisega seotud teatamise ja üleandmise kohustuse rikkumise eest näeb KVS § 18 ette ametiisiku vastutust väärteokorras. Korruptiivse tulu saamisega seotud teatamise ja üleandmise kohustus tuleneb KVS § 4 lg 1, mille järgi peab ametiisik viivitamata teatama ametikohustusega seostatava soodustuse vastuvõtmisest oma asutusele või tema ametisse nimetamise õigusega isikule või organile. Kui ametiisik võttis vastu soodustuse ametikohustuse rikkumise eest, on selgelt tegemist kuriteoga ning sel juhul tuleb saadud korruptiivse tulu suhtes kohaldada konfiskeerimist.⁴⁹ Seega puudutab KVS § 18 pigem teatamist ametiisikule ootamatult tehtud soodustust ja eeldab seda, et soodustuse saaja ja tegija ei ole soodustuse andmises eelnevalt kokku leppinud. Ebaseadusliku rikastumise all mõeldakse aga ametiisiku ükskõik millisest

---

⁴⁶ Sootak, Pikamäe, *supra nota* 18, 337.

⁴⁷ Veits v. Estonia, no. 12951/11, § 71, ECHR 2015.

⁴⁸ Kalmet, T. (2012). Uue korrupsioonivastase seaduse põhimõtetest (I). Õiguskeel 2012/4. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/tanel_kalmet._uee_korrupsioonivastase_seaduse_pohimoistetest_i.pdf, 03.12.2021, p 6.

⁴⁹ Korruptsioonivastase seaduse eelnõu seletuskiri. (2012). Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/369e4999-cf7d-488b-8155-f688cd9d23ee/Korrupsioonivastane%20seadus>, 26. september 2021, 12.

ebaseaduslikust tegevusest saadud tulu arvelt tahtlikku rikastumist ning konkreetse ametikohustuse rikkumise kindlakstegemine ei ole nõutud.

Ebaseaduslikku rikastumist sätestatavast artiklist võib grammatilise ja süstemaatilise-loogilise tõlgendamise⁵⁰ teel järeldada, et ametiisiku varade kasvu võrreldakse tema seaduslike sissetulekuallikatega ja kõik varad, mis ületavad ametiisiku seaduslikku sissetulekut, peetakse ebaproportsionaalselt suureks ja just sellised varad osutavad vara märkimisväärsele kasvule.

Ametiisiku vara märkimisväärse kasvu tuvastamiseks võib menetleja, juhindudes kriminaalmenetluse seadustiku⁵¹ (KrMS) sätetest, koguda tõendeid kuriteo asjaolude kohta. Tõendite kogumiseks võib menetleja näiteks esitada erinevatele asutustele nõudekirju ning kuulata üle tunnistajaid, kes omavad teavet kuriteo eseme kohta ja nimelt, ametiisiku varalise seisundi ja tema vara päritolu kohta. Samuti võidakse ametiisiku vara päritolu tuvastamiseks ja kontrolliks kasutada väljavõtteid erinevatest registritest, maksudokumente, pangakontoväljavõtteid, vara ostu-müügi dokumente jne.⁵² Ka ametiisiku huvide deklaratsioon omaks tähtsat rolli ametiisikule kuuluva vara ja tema seaduslike sissetulekute vahel ebaproportsionaalselt suure vahe kindlakstegemisel ja tõendamisel.

Esimest ja ainukest korda Euroopa Komisjoni poolt 2014.a avaldatud korruptsioonivastases aruandes, mis sisaldab soovitusi liikmesriikidele, on märgitud, et „tundlikel ametikohtadel olevate ametiisikute vara deklareerimine on tavaks, mis soodustab ametiisikute vastutuse tugevdamist, tagab suurema läbipaistvuse ning aitab kaasa võimalike ebaseadusliku rikastumise juhtumite, huvide konfliktide ja vastuolude avastamisele ning samuti võimalike korruptiivsete tegevuste avastamisele ja uurimisele“.⁵³

ÜRO korruptsioonivastase konventsiooni art 8 p 5 kohaselt püüavad konventsiooniosalised vajaduse korral ja kooskõlas oma õiguspõhimõtetega luua meetmeid ja korda, mis kohustab ametiisikuid esitama asjaomastele ametiasutustele deklaratsiooni, milles käsitletakse muu hulgas töövälisest tegevusest, mujal töötamist, investeeringuid, vara ning olulisi kingitusi ja hüvesid, mis võivad tekitada huvide konflikti seoses ametiisikuna täidetavate ülesannetega. Seega on

---

⁵⁰ Narits, *supra nota* 6, 152-156.

⁵¹ RT I, 08.07.2021, 9.

⁵² Hamilton, B., (2012). *Comparative Evaluation of Unexplained Wealth Orders*. Washington DC: National Institute of Justice, NCJRS, 76.

⁵³ Report from the Commission to the Council and the European Parliament. EU Anti-Corruption Report. (2014). Brussels: European Commission. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2020-09/acr_2014_en.pdf, 23.09.2021, 11.

ametiisiku huvide deklareerimist puudutavad regulatsioonid olulise tähendusega ametiisiku vara märkimisväärse kasvu tuvastamisel ja ebaseadusliku rikastumise uurimisel.

Eestis reguleerib ametiisiku huvide deklareerimist KVS, mille § 12 lg 1 kohaselt avaldab huvide deklaratsiooniga selleks kohustatud ametiisik andmed temale kuuluva vara ja muude asjaolude kohta eesmärgiga teadvustada deklarandi ametikohustuste täitmist mõjutada võivad huvid ning muuta need kontrollitavaks. Sellest võib järeldada, et huvide deklaratsioon omab võitluses korruptsiooniga olulist preventiivset rolli ning võimaldab tuvastada ebaproportsionaalselt suurt vahet ametiisikule kuuluva vara ja tema seaduslike sissetulekute vahel.

Vastavalt KVS §-le 14 peab ametiisik deklareerima andmed kinnisomandi, sõidukite, väärtpaberite, varaliste nõuete ja varaliste kohustuste, saadud varalise või muu soodustuse, väljamakstud dividenditulu, ühises omandis olevate asjade kohta ning andmeid tema valduses olnud kinnisasja ja sõiduki kohta. Samuti peab deklaratsioon sisaldama andmeid ametiisiku lähedaste, tulu saamisega seotud kõrvaltegevuse ja muu ametikohustuse rikkumise kaasa tuua võiva asjaolu kohta. Kuigi majanduslikud huvid moodustavad deklaratsiooni kohustusliku põhisisu, deklareeritakse ka mittemajandusliku iseloomuga korruptsiooniohtlikud huvid, mis võivad kaasa tuua korruptsiooniohu, ametikohustuse rikkumise või välistada ametiisiku objektiivsuse.⁵⁴

KVS-is sätestatud deklareerimisele kuuluvad andmed ei anna autori arvates täielikku ülevaadet ametiisiku varalise seisuga üle, kuna deklareerima ei pea näiteks sellist olulist vara, nagu ametiisiku arvelduskontol olev rahasumma või sularaha. Panga arvelduskontol olev raha on konto omaniku varaline nõue panga vastu kontol näidatud ulatuses, mis kuulub ainult kontoomanikule, sõltumata raha laekumise viisist ja raha kasutamisega seotud kohustustest kolmanda isiku ees.⁵⁵ Ametiisiku arvelduskontol olev raha on seadusandja poolt deklareerimisele kuuluvate andmete nimekirjast välja jäetud põhjendusega, et hoiukontode põhjal ei ole võimalik teha järeldusi võimaliku huvide konflikti kohta.⁵⁶ Ka hoiustest ja investeringutelt saadud tulu tuleb deklareerida ilma, et oleks vaja märkida hoiul olevat või investeeritud rahasummat.⁵⁷ Seega leiab antud töö autor, et hetkel kehtiv huvide deklareerimise regulatsioon ei võimalda kontrollorganitel saada täielikku ülevaadet

---

⁵⁴ KVS eelnõu seletuskiri, *supra nota* 49, 25.

⁵⁵ Sootak, Pikamäe, *supra nota* 18, 339.

⁵⁶ KVS eelnõu seletuskiri, *supra nota* 49, 30.

⁵⁷ *Ibid.*, 18.

ametiisiku majandusliku seisu üle ning täiel määral tuvastada selle abil ametiisiku vara märkimisväärset kasvu ebaseadusliku rikastumise kontekstis.

Lisaks huvide deklaratsiooni esitamise kohustusele on ametiisiku vara märkimisväärse suurenemise tuvastamisel ja korruptsiooniga võitluses üldine oluline roll ka teavitajatel, kuna soovides varjata oma tegelikku varalist seisu, võib ametiisik esitada valeandmeid või jätta märkimata mõningad andmed oma majanduslike huvide kohta.

KVS § 6 sätestab avaliku või erasektori korruptsioonijuhtumist teavitamist, mis sisaldab korruptsioonijuhtumist teavitamise konfidentsiaalsuse tagamise nõuet ning korruptsioonijuhtumist teavitanud isiku kaitseks jagatud tõendamiskohustust kohtumenetluses. Vaatamata sellele soovitati 2018.a Euroopa nõukogu korruptsioonivastase riikide ühenduse (GRECO) poolt Eesti kohta tehtud hindamisraportis vihjeandjate kaitset tõhustada.⁵⁸ 2019.a vastu võetud Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi liidu õiguse rikkumisest teavitavate isikute kaitse kohta⁵⁹ järgi tuleb liikmesriikidel viia oma seadused direktiivi nõuetega kooskõlla ning luua tõhus teavitussüsteem.⁶⁰

Vihjeandmine ja teavitajate kaitse on hetkel Eestis tervikuna reguleerimata. Eesti korruptsioonivastane tegevuskava 2021-2025 on seadnud endale eesmärgiks EL-i direktiiv liidu õiguse rikkumisest teavitavate isikute kaitse kohta üle võtta. Selle raames koostatakse vastav seaduse eelnõu ning edaspidi toetatakse organisatsioone selle rakendamisel läbi koolituste ja vihjekanalite seadmise.⁶¹ 10.08.2021.a esitas Justiitsministeerium Riigikogule rikkumisest teavitaja kaitse seaduse eelnõu, mille eesmärgiks on seadusega vastuolus olevatele tegudele kiire ja tulemuslik reageerimine ning seeläbi õiguskorra toimimise tagamine, seadusrikkumiste kõrvaldamine ja avalike huvide kaitsmine. Eelnõuga nähakse ette teavitaja suhtes survemeetmete rakendamise ja rikkumisest teavitamise takistamise keeld, rikkumisest teavitaja vastutuse välistamine ning teavitaja konfidentsiaalsuse tagamine.⁶² Vihjeandjate rolli tõhusas võitluses

---

⁵⁸ Fifth Evaluation Round. Preventing corruption and promoting integrity in central governments (top executive functions) and law enforcement agencies. Evaluation Report. Estonia. (2018). Strasbourg: GRECO. Kättesaadav: <https://rm.coe.int/fifth-evaluation-round-preventing-corruption-and-promoting-integrity-i/1680900551>, 12.10.2021, 54.

⁵⁹ ELT L 305/17, 26.11.2019.

⁶⁰ Korruptsioonivastane tegevuskava 2021-2025. Justiitsministeerium. Kättesaadav: https://www.korruptsioon.ee/sites/www.korruptsioon.ee/files/elfinder/dokumendid/korruptsioonivastane_tegevuskava_16.02.pdf, 07.10.2021, 14.

⁶¹ *Ibid.*, 14.

⁶² Rikkumisest teavitaja kaitse seaduse eelnõu seletuskiri. (2021). Kättesaadav: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/94b0a015-e65d-454c-9e33-581dbeb5212c#TPRePsvm>, 02.11.2021, 1.

korruptsiooniga on raske ülehinnata, kuna isikud, kes töötavad mõne avalik-õigusliku või eraõigusliku organisatsiooni heaks või puutuvad sellega oma tööalases tegevuses kokku, saavad sageli esimesena teada avalikule huvile tekitatud kahjust.⁶³ Vihjeandjate kaitset puudutav regulatsioon on vajalik, et kaitsta teavitajaid negatiivsete tagajärgede eest, mis võivad korruptsioonist teatamisega kaasneda. Rikkumistest, sh korruptsioonisüütegudest teavitamise korra ning kaitsemeetmete tõhusam reguleerimine soodustab rikkumistest teadaandmist ning selle abil ka ametiisikute ebaseadusliku rikastumise tuvastamist.

1.3. Vara märkimisväärse suurenemise põhjendamine

ÜRO korruptsioonivastases konventsioonis sisalduva ebaseadusliku rikastumise üheks süüteokoosseisu osaks on ametiisikul oma vara märkimisväärsele suurenemisele põhjenduse puudumine. See on ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseisu elementidest kõige vaieldavam, kuna selle elemendi sõnastus asetab ametiisikule tõendamiskohustuse ning riivab sellega süütuse presumptsiooni aluspõhimõtet, mille järgi ei ole keegi kohustatud oma süütust tõendama.

Tõendamiskohustuse ümberpööramisega vabastatakse ebaseaduslikus rikastumises süüdistuse esitaja ametiisiku poolt ebaseaduslikult saadud vara sidumisest eelkuriteoga ning ebaseadusliku rikastumiseni viinud konkreetsete korruptsioonikuritegude kohta tõendite esitamise kohustusest.⁶⁴

Kui ametiisiku varalist seisut kajastatav kogusumma on suurem, kui seadusliku sissetuleku kogusumma, on saadud teatud arv, mis tähendab, et on kindlaks tehtud, et võimalik ebaseaduslik rikastumine on aset leidnud.⁶⁵ Enne ametiisiku suhtes nn mõistliku põhjendamise mehhanismi käivitamist peab riik tõendama, et ametiisik omab, kontrollib, käsutab, kasutab või valdab vara, mis olulisel määral ületab tema seaduslikku sissetulekut. Kui riik on tõendanud, et ametiisiku jõukus on mingil määral ebaproportsionaalne isiku seadusliku sissetulekuga, siis eeldatakse, et selle päritolu on ebaseaduslik ning alles siis tekib ametiisikul kohustus tõendada seda, et tekkinud jõukus pärineb seaduslikest allikatest.⁶⁶

---

⁶³ ELT L 305/17, 26.11.2019, art 1.

⁶⁴ Guillermo, *supra nota* 13, 16.

⁶⁵ Dornbierer, *supra nota* 11, 109.

⁶⁶ *Ibid.*, 60.

Mõistlik põhjendamine tähendab ametiisiku poolt selliste tõendite esitamist, mis tõestaksid seaduslikke allikaid, millest saadud jõukus pärit on (nt töötasud, kasumid seaduslikust ettevõtlusest, pensionimaksud, pärandid, kingitused, pangalaenu jm).⁶⁷ Kõige tavalisemalt hõlmab see tööandjalt saadud töötasu, kuid isiku seadusliku sissetuleku allikad võivad olla peaaegu piiramatud.⁶⁸

Vara päritolu kohta mõistliku põhjendamise esitamine on vaadeldav mitte ainult pöördtõendamise kohustusena, vaid sisaldab endas ka ametiisiku kaitseõigust anda mõistlikku selgitust kuriteo asjaolude kohta.⁶⁹ Kaitseargumentideks võivad olla selgitused, et vara märkimisväärne kasv on näiteks pärimise, sugulastelt või lähedastelt isikutelt saadud kingituse, välismaalt lähisugulastelt saadud rahaülekannete, rahalise auhinna või lotovõidu tulemus. Lisaks eeldab mõistlik põhjendamine seda, et koos oma varade päritolu kohta selgituste andmisega esitab ametiisik ka neid kinnitavad tõendusmaterjalid.⁷⁰

1.4. Ebaseadusliku rikastumise periood

Ebaseadusliku rikastumise periood tähendab ajavahemikku, mille jooksul saab ametiisikut ebaseadusliku rikastumise sätte järgi vastutusele võtta. Ebaseadusliku rikastumise perioodi eesmärk on luua seos ebaseadusliku rikastumise ja ametiisiku positsiooni vahel.

Rahvusvahelises praktikas on ebaseadusliku rikastumise perioodi määratlemisel kasutatud kolme lähenemist: 1) kattuvus ainult ametiisiku ametis olnud ajaga, 2) ametiisiku ametis oldud aeg koos mingi piiratud tähtajaga pärast ametiisiku ametiaja lõppemist ning 3) ametiisiku ametis oldud aeg koos tähtajatu perioodiga pärast ametiisiku tööülesannete lõppemist.⁷¹

Kuna ÜRO korruptsioonivastane konventsioon ei sisalda soovitusi ebaseadusliku rikastumise perioodi osas, võib sellest järeldada, et see periood langeb kokku vähemalt ametniku ametiajaga.

Süüteo toimepanemise aja määratlemisel lähtub KarS teoteooriast, mille kohaselt loetakse teo toime panduks koosseisupärase teo tegemise ajaga ning tagajärje saabumise aega ei arvestata.⁷²

---

⁶⁷ *Ibid.*, 27.

⁶⁸ *Ibid.*, 114.

⁶⁹ Muzila *et al.*, *supra nota* 14, 22.

⁷⁰ Hamilton, *supra nota* 52, 44.

⁷¹ Muzila *et al.*, *supra nota* 14, 16.

⁷² Sootak, Pikamäe, *supra nota* 18, 51.

Süüteo aja määratlemine on oluline, et süüdistataval oleks võimalik aru saada, milles konkreetselt teda süüdistatakse ning toimepanemise aja tuvastamine sõltub koosseisutüübist. Ebaseadusliku rikastumise koosseisu puhul on tegemist tegevusdeliktiga ning sellisel korral loetakse tegu toime panduks ajal, mis jääb koosseisupärase teo alustamise ja viimase osateo vahele, olgu siis tegemist suvalise või spetsiifilise teokirjeldusega koosseisuga.⁷³

Siinkohal tasub seadusandjal juhul, kui ebaseaduslik rikastumine tunnistatakse Eestis kuriteoks, kaaluda ka ebaseadusliku rikastumise perioodi pikemaks muutmist, kuna korrumppeerunud ametnikud võivad kasutada ka sellist taktikat, kus nad lükkavad ebaseaduslike maksete ja muude hüvede vastuvõtmise ametist lahkumise järgsesse aega, et vältida kõrgendatud huvi nende majandushuvide vastu, mida võidakse rakendada nende ametis oleku ajal.⁷⁴ Antud probleemi aitaks lahendada näiteks ebaseadusliku rikastumise perioodi pikendamine mitmele aastale pärast ametiisiku tööülesannete täitmise lõpetamist või tema ametiaja lõppemist.⁷⁵

1.5. Tahtluse olemasolu

ÜRO korrupsioonivastane konventsioon nõuab ebaseadusliku rikastumise süüteos selgesõnaliselt *mens rea* või tahtluse tõendamist, lisades elemendi „juhul, kui see on toime pandud tahtlikult“. ÜRO korrupsioonivastase konventsiooni ettevalmistavate dokumentide andmetel lisati konventsiooni läbirääkimiste käigus kvalifikatsioon „tahtlikult“, et viia ÜRO korrupsioonivastase konventsiooni art 20 kooskõlla teiste III peatükis sisalduvate kriminaliseerimist käsitletavate artiklitega ning tagada, et artikli sätteid ei kasutata ilma põhjendusega.⁷⁶

ÜRO korrupsioonivastase konventsiooni art-s 28 sätestatud põhimõtte järgi võib tahtlust, mis kuulub konventsioonis määratletud kuriteokoosseisu, tuletada teo objektiivsete asjaolude põhjal.

Eesti karistusõiguses on tahtluse puhul tegemist üldmõistega, mis hõlmab kolm tahtluse liiki: kavatsetus, otsene ja kaudne tahtlus⁷⁷ ning vastavalt KarS §-ga 12 määratud deliktistruktuurile kuulub tahtlus subjektiivsete süüteokoosseisu tunnuste hulka. KarS § 16 küll nimetab ja defineerib

---

⁷³ Sootak, J. (2010). *Karistusõigus. Üldosa*. Tallinn: Juura, 164.

⁷⁴ Dornbierer, *supra nota* 11, 48.

⁷⁵ Muzila *et al.*, *supra nota* 14, 16.

⁷⁶ UNODC. (2010). *Travaux Preparatoires of the negotiations for the elaboration of the United Nations Convention against Corruption*. Vienna: United Nations Office, 198.

⁷⁷ Sootak, Pikamäe, *supra nota* 18, 78.

tahtluse liigid eraldi, kuid ei sisalda tahtluse üldmõistet, mis võtaks kõik kolm tahtluse liiki kokku. Seega kujundab tahtluse üldmõistet karistusõiguse teooria. Tahtlust üldises mõistes võib määratleda kui süüteokoosseisu tahtelist realiseerimist ja koosseisu asjaolude teadmist.⁷⁸ Ka Riigikohus on jõudnud seisukohale et tahtlus moodustub tagajärgede teadmisest ja tahtmisest.⁷⁹

Kui kuriteokoosseis ei ütle midagi tahtluse kohta, siis tulenevalt KarS § 15 lg-st 1 on tegu karistatav üksnes tahtlikult toime pandud teona ning kaudne tahtlus määratleb tahtluse kõige alumise piiri ning seeläbi ka konkreetse teo karistatavuse.⁸⁰

Ebaseaduslikku rikastumist puudutavate juhtumite puhul võib tahtlus väljenduda näiteks ametiisiku kontole üksikisikutelt või asutustelt, kellega ametiisikul mingit õigustatud suhet ei ole, üle kantud raha kasutamises, samuti ametiisiku suurtes kogustes tehtud sularahamaksetes või seletamatult omandatud luksusliku kinnisvara jätkuvas ja tahtlikus kasutamises.⁸¹ Tahtluse küsimus võib ebaseadusliku rikastumise subjektiivse koosseisu tuvastamisel tõusetuda näiteks siis, kui ametiisik esitab selgituse, et ta ei olnud teadlik tema hoiukontole tundmatu isiku poolt kantud rahasummast, mida ta ei ole kasutanud ega välja võtnud. Igal juhul oleks ametiisiku ebaseadusliku rikastumise sätte järgi võimalik Eestis vastutusele võtta ainult siis, kui on tuvastatud, et isik käitus vähemalt kaudse tahtlusega.

Selles peatükis käsitles autor ÜRO korrupsioonivastases konventsioonis sätestatud ebaseadusliku rikastumise mõistet ning kirjeldas ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseisu tunnuseid, analüüsis ebaseadusliku rikastumise võimalikku kohta Eesti karistusõiguses ja ebaseadusliku rikastumise avastamise võimalusi. Demokraatlikus põhiseadusriigis peab seadusandja arvestama sellega, et ükski seadus ei saa ühtegi põhiõigust rikkuda⁸² ning selleks, et tuvastada, kas ebaseaduslikku rikastumist oleks võimalik Eestis kuriteoks tunnistada, analüüsib autor järgnevates peatükkides ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseisu kooskõla PS-iga.

---

⁷⁸ Sootak (2010), *supra nota* 73, 280.

⁷⁹ RKKKo 3-1-1-124-03, p 8.2.

⁸⁰ Sootak, Pikamäe, *supra nota* 18, 74.

⁸¹ Muzila *et al.*, *supra nota* 14, 21.

⁸² Alexy, R. (2020). *Inimõiguste institutsionaliseerimine demokraatlikus põhiseadusriigis*. Juridica, 2020/Riigiõiguse aastaraamat 2020, 78-87, 86.

2. EBASEADUSLIKU RIKASTUMISE KOLLISIOON SÜÜTUSE PRESUMPTSIOONIGA

Süütuse presumptsioon on tunnustatud kõigis olulistes rahvusvahelistes inimõiguste dokumentides. ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni art 11 sätestab süütuse presumptsiooni põhimõtte, mille kohaselt on igal süüteos süüdistataval inimesel õigus sellele, et teda peetakse süütuks seni, kuni tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud avalikul kohtulikul arutamisel, kus talle on tagatud kõik võimalused kaitseks. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni⁸³ (EIÕK) art 2 lg 2 järgi peetakse igauht, keda süüdistatakse kuriteos süütuks seni, kuni tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud. Euroopa Liidu põhiõiguste hartas sätestab süütuse presumptsiooni art 48 lg 1, mille järgi peetakse igat süüdistatavat süütuks seni, kuni tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud.

Eesti õiguses sätestab süütuse presumptsiooni põhimõtte PS 22 lg 1, mille järgi ei tohi kedagi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Sama põhimõtet kordab ka KrMS-i § 7 lg 1. Seega kuulub süütuse presumptsioon menetluslike põhiõiguste hulka, millega peavad riigiinstitutsioonid menetluste kujundamisel arvestama.⁸⁴

Lähtuvalt süütuse presumptsioonist on süüteomenetluses tõendamiskoormis süüdistajal, kes peab veenma kohut süüdistatava süü olemasolus, tõendades kõiki süüteokoosseisu elemente.⁸⁵ Süütuse presumptsioon osutab sellele, et süüdistatava kohtlemisel, tuleb arvestada võimalusega, et kohus ei pruugi teda süüdi mõista. Seega on süütuse presumptsioon süüdistatava menetlusõiguslik kaitsevahend riigi sunnivõimu vastu ning tagab kohtusüsteemi legitiimsust.⁸⁶

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul⁸⁷ sisaldab olulisi sätteid

---

⁸³ RT II 1996, 11, 34.

⁸⁴ Madise, Ü., Kalmo, H., Kask, O., Priks, P. (toim) (2020). *Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Viies, parandatud ja täiendatud väljaanne*. Tallinn: Sihtasutus Iuridicum, 313.

⁸⁵ Soo, A., Lott, A., Kangur, A. (2020). *Võimalused Euroopa Liidu halduskaristuse ülevõtmiseks Eestis*. *Juridica*, 2020/4, 242-261, 252.

⁸⁶ Lõhmus, U. (2019). *Põhiõigused kriminaalmenetluses. Kolmas, täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne*. Tallinn: Juura, 108.

⁸⁷ ELT L 65/1, 11.3.2016.

kahtlustatava ja süüdistatava süü tõendamise kohta, mille järgi lasub süü tõendamine süüdistajal ja iga kõrvaldamata kahtlus tõlgendatakse süüdistatava kasuks. Kui tõendamiskoormis pööratakse ümber süüdistuselt kaitsele, rikutakse sellega süütuse presumptsiooni, kuid see ei tohi piirata kohtu volitusi süüte asjaolude tuvastamisel, kohtusüsteemi sõltumatust süüdistatava süü hindamisel ning süüdistatava kriminaalvastutust puudutavate faktiliste või õiguslike eelduste kasutamist. Tõendamiskoormise ümberpööramise peaksid kõik kasutatavad vahendid olema proportsionaalsed soovitava õiguspärase eesmärgi suhtes ning järgima kaitseõigust.⁸⁸

Ebaseadusliku rikastumise koosseisu puhul võib ametiisiku poolt oma vara päritolu kohta mõistliku põhjenduse esitamine olla vaadeldav ka kaitseõiguse kasutamisenä. Eesti õiguses on kaitseõiguse tagamise printsiip sätestatud KrMS §-s 8, mille kohaselt menetleja on kohustatud tagama kahtlustatavale ja süüdistatavale reaalse võimaluse end kaitsta. Kahtlustataval on kriminaalmenetluses õigus esitada tõendeid⁸⁹ ning selle õiguse kasutamisel peab kahtlustatavast ametiisik arvestama sellega, et ainuüksi esitatud põhjendustest ja selgitustest oma vara päritolu kohta ei piisa, vaid need peavad olema kontrollitavad ning millegagi tõendatud.⁹⁰

Ebaseadusliku rikastumise kriminaliseerimisel oleks üheks selle koosseisu elemendiks ametiisiku põhjenduste esitamine oma seadusliku sissetuleku ületava vara päritolu kohta, mis tähendab tõendamiskoormise ümberpööramist süüdistajalt süüdistatavale. EIK otsus kohtuasjas *Salabiaku vs. Prantsusmaa* on loonud pretsedenti tõendamiskoormise ümberpööramise lubatavuse küsimuses. Salabiaku oli Zairi kodanik, keda mõisteti süüdi Prantsusmaa tolliseaduse rikkumises, kuna tema valduses olevast kohvrast leiti lennujaamas 10 kilogrammi kanepit. Kaebaja tunnistati süüdi salakaubaveos. Selles juhtumises kaalus kohus Prantsusmaa tolliseaduse sätet, mis eeldab, et sisse toodud kohvrit omav isik vastutab selle deklareerimata sisu eest ning hindas, kas käesolevas seaduses sisalduv eeldus on vastuolus EIK art 6 lõikes 2 sätestatud süütuse presumptsiooni põhimõttega. Kohus jõudis järeldusele, et Prantsusmaa tolliseaduses sisalduv eeldus on kooskõlas süütuse presumptsiooniga ning leidis, et süütuse presumptsiooni põhimõte ei ole absoluutne õigus ning ei tohiks takistada üksikutele õigussüsteemidele rakendada õigusakte, mis sisaldavad ümberlükatavaid faktilisi või õiguslikke eeldusi, tingimusel, et sellised eeldused on mõistlikes piirides ja säilitavad kaitseõiguse. EIK leidis, et pärast seda, kui salakaubaveofakt oli tolli poolt tuvastatud, oli kaebajal võimalik see ümber lükata, esitades tõendeid selle kohta, et ta ei olnud teadlik kohvrast olevate keelatud ainete olemasolust või et tegemist on vääramatu jõu olukorraga.

---

⁸⁸ ELT L 65/1, 11.3.2016, sissejuhatuse p 22.

⁸⁹ RT I, 08.07.2021, 9, KrMS § 34 lg 1 p 7.

⁹⁰ RKKKo 3-1-1-70-11, p 18.1.

Tõendamiskoormis läks üle süüdistuselt kaitsele alles siis, kui salakauba importimise tegu oli tuvastatud. Seega on tõendamiskoormise ümberpööramine lubatud juhul, kui põhitegu on süüdistaja poolt tuvastatud.⁹¹

Salabiaku pretsedent näitab, et tõendamiskoormis, mis seisneb ebaseadusliku rikastumise kuriteos süüdistatava poolt tõendite esitamises tema vara päritolu kohta, lasuks süüdistataval alles siis, kui põhitegu on süüdistaja poolt tuvastatud. See tähendab, et kõigepealt peab süüdistaja selgelt näitama, millest tuleneb ametiisiku ebaseadusliku rikastumise kahtlus ning tõendama, et ametiisiku varad on suuremad, kui tema seaduslikud sissetulekud. Seda milliste konkreetsete süütegude toimepanemisest pärineb ametiisiku seadusliku sissetuleku ületav vara ehk selle päritolu, süüdistus tõendama ei pea ning vara päritolu peab selgitama ametiisik.

Süütuse presumptsiooni klassikalise määratluse lahutamatuks osaks peetakse ka kahtluste süüdistatava kasuks tõlgendamise (*in dubio pro reo*) põhimõtet.⁹² *In dubio pro reo* on kriminaalmenetluslik põhimõte, mis on sätestatud KrMS § 7 lg-s 3, mille kohaselt tõlgendatakse kõrvaldamata kahtlus süüdistatava süüdiolikus tema kasuks. Nimetatud põhimõte on Euroopa Liidu õiguses sätestatud EIÕK art 6 lg 2, mille kohaselt peetakse igäüht, keda süüdistatakse kuriteos, süütuks seni, kuni tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud. Selle põhimõtte juures on oluline, et kahtlustatava või süüdistatava kasuks tõlgendatakse kriminaalmenetluses selline põhjendatud kahtlus, mida ei õnnestunud menetluse läbiviimise käigus teiste kriminaalasjas kogutud tõenditega kõrvaldada.⁹³ Sellised kahtlused peaksid mõjutama süüdistatava süüd otseselt ning *in dubio pro reo* põhimõtte rakendamine tuleb kõne alla ainult siis, kui kohtul ei tekki veendumust, et süü on tõendatud väljaspool mõistlikku kahtlust.⁹⁴ Põhjendatud kahtlusega on tegemist näiteks siis, kui süüdistatav esitab usutava ehk tõenduslikku kinnitust leidnud kaitseteesi, mis viibki KrMS § 7 lg-s 3 sätestatud *in dubio pro reo* põhimõtte rakendamiseni.⁹⁵

Ka ebaseadusliku rikastumise menetluses ametiisiku oma vara päritolu kohta selgituste esitamisel võib kõne alla tulla *in dubio pro reo* põhimõtte rakendamine juhul, kui süüdistatav esitab end õigustavaid väiteid. Selleks peab süüdistatava esitatud kaitsetees olema nii usutav ja tõsiselt võetav, et seda ei oleks võimalik ümber lükata ning kaitseversiooni tõenduslik alus peab haakuma

---

⁹¹ Salabiaku v. France, no 10519/83, § 28, ECHR 1988.

⁹² Madise *et al.* (toim), *supra nota* 84, 312.

⁹³ Kergandberg, E., Sillaots, M. (2004). *Kriminaalmenetlus*. Tallinn: Juura, 50.

⁹⁴ Lõhmus, *supra nota* 86, 113.

⁹⁵ RKKKo 4-19-447/47, p 15.

ülejäanud kriminaalasjas kinnitust leidnud tõendite kogumiga.⁹⁶ Samuti peab menetlejal olema reaalne võimalus süüdistatava väidete õigsuse kinnitamiseks esitatud tõendite põhjal kaitseversiooni kontrollida.⁹⁷

Veel üheks süütuse presumptsiooni põhimõttega lahutamatult seotud põhimõtteks peetakse enese mittesüüstamise privileegi ehk keeldu sundida ütluste andmisele enda ja oma lähedaste vastu.⁹⁸ Nimetatud põhimõtte on sätestatud PS § 22 lg-s 2, mille kohaselt ei tohi kedagi sundida tunnistama iseenda või oma lähedaste vastu. Enese mittesüüstamise privileeg sisaldub ka Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivis, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikult arutelul. Nimetatud direktiivi järgi on õigus ennast mitte süüstada tagatud sellega, et kahtlustatavat või süüdistatavat, kellel palutakse esitada oma seisukoht või vastata küsimustele, ei tohiks sundida esitama tõendeid või dokumente või teavet, mis võib viia enesesüüstamiseni.⁹⁹ Samuti on direktiivis märgitud, et pädevad asutused ei tohiks sundida kahtlustatavat või süüdistatavat andma teavet, kui need isikud ei soovi seda teha ja juhul, kui kahtlustatav või süüdistatav kasutab õigust vaikida või õigust ennast mitte süüstada, ei tohiks seda kasutada tema vastu ning seda ei tohiks käsitada tõendina, et isik on asjaomase kuriteo toime pannud.¹⁰⁰ EIÕK enese mittesüüstamise privileegi sõnaselgselt ei sisalda, kuid see tuleneb konventsiooni art 6 kohaldamispraktikast.¹⁰¹

Kriminaalmenetluse põhimõttena on õigus vaikida ja enese mittesüüstamise privileeg sätestatud KrMS § 34 lg 1 p-s 1, mille järgi on kahtlustataval õigus keelduda ütluste andmisest ja KrMS §-s 71, mis reguleerib ütluste andmisest keeldumist isiklikel põhjustel.

Kuna ebaseadusliku rikastumise üheks süüteokoosseisu tunnuseks on ametiisiku selgituste andmine oma vara päritolu kohta, võib see tekitada olukorra, kus ametiisik esitab selgitusi ja tõendeid, mis süüstavad teda ebaseadusliku rikastumise toimepanemises. Ametiisiku ebaseaduslikest allikatest pärinev vara ei pruugi pärineda ainult tema poolt toime pandud korruptsioonikuritegudest, vaid vara päritoluks võivad olla, näiteks sissetulekud, mis olid saadud siis, kui ametiisik oli seotud mingi ebaseadusliku majandustegevusega või maksude maksmisest kõrvale hoidumise tagajärjel. Kuna ebaseadusliku rikastumise kuriteoks tunnistamisel lasuks

---

⁹⁶ RKKKo 1-18-86/128, p 58.

⁹⁷ RKKKo 3-1-1-85-07, p 9.3.

⁹⁸ Kergandberg, Sillaots, *supra nota* 93, 57.

⁹⁹ ELT L 65/1, 11.3.2016, sissejuhatuse p 25.

¹⁰⁰ ELT L 65/1, 11.3.2016, sissejuhatuse p-d 27-28.

¹⁰¹ Lõhmus, *supra nota* 86, 124.

tõendamiskohustus ka süüdistataval, võib nimetatud sätte rakendamisel tõusetada küsimus selle vastuolust nii PS-is kui ka kriminaalmenetluseõiguses sätestatud enese mittesüüstamise privileegiga.

Antud peatükis kontrollib autor ÜRO korruptsioonivastase konventsiooni art-s 20 sätestatud ebaseadusliku rikastumise süüteoosseisu vastavust süütuse presumptsiooni põhimõttele.

R. Alexy põhiõiguste kontrolli põhiskeemi järgi toimub põhiõiguste kontrollimine kahes astmes. Esimeses astmes tuvastatakse, kas kontrollitav riiklik abinõu kujutab endast mõne põhiõiguse poolt kaitstava valdkonna riivet või mitte. Ka kaitseala riive võimaldamist käsitletakse riivena. Kui kaitsevaldkonna riive on kindlaks tehtud, siis teises astmes kontrollitakse, kas see riive rikub põhiõigust. Põhiõiguse formaalne või materiaalne riive põhiseadusvastasus kujutab endast põhiõiguse rikkumist.¹⁰²

Põhiõiguste kontrolli esimeses osas tehakse kindlaks selle kaitsevaldkond ja seejärel tuvastatakse riive olemasolu või selle puudumine. Kaitsevaldkonna puhul eristatakse kaht aspekti: esemelist ja isikulist. Esemelise kaitsevaldkonna kindlaks tegemisel tuleb välja selgitada, mida vastav põhiõigus kaitseb. Isikulise kaitsevaldkonna puhul on tegemist sellega, kes võib vastavale põhiõigusele tugineda.¹⁰³ Riive määratlemisel kontrollitakse, kas mingi tegevus, seisund või õiguslik positsioon kuulub mõne põhiõiguse kaitsealasse ning kas see on riivatud.¹⁰⁴ Põhiõiguste kontrolli teises osas kontrollitakse riive põhiseaduspärasust ehk riive formaalset ja materiaalselt PS-ile vastavust.¹⁰⁵

PS § 22 näeb ette süütuse presumptsiooni koos õigusega vaikida ja enese mittesüüstamise privileegiga. Seega sätestab PS § 22 kaks olulist menetluslikku põhiõigust: süütuse presumptsiooni (PS § 22 lg 1, 2) ja enese mittesüüstamise privileegi (PS § 22 lg 3). Järgneva kontrolli käigus tuvastab autor, kas ebaseadusliku rikastumise süüteoosseisus sisalduv pöördtõendamiskohustus ametiisiku vara päritolu osas riivab PS § 22 kaitseala ja kui riivab, siis kas tegemist on õigustatud riivega või mitte.

---

¹⁰² Alexy, R. (2001). *Põhiõigused Eesti põhiseaduses*. Juridica, 2001/Eriväljaanne, 5-96, p 5.2.

¹⁰³ *Ibid.*, p 5.3.1.

¹⁰⁴ *Ibid.*, p 5.3.2.

¹⁰⁵ *Ibid.*, p 5.4.

2.1. Süütuse presumptsiooni kaitseala

Süütuse presumptsioon on oma toimeala poolest menetluslike põhimõtete hulka kuuluv põhiõigus, mis kehtib menetluses ja millega riik peab menetluse kujundamisel arvestama.¹⁰⁶ Süütuse presumptsiooni kaitseala laia tõlgendamise järgi laieneb süütuse presumptsioon kriminaalmenetlusele tervikuna ning EIK praktika järgi ulatub presumptsiooni mõju kaugemale.¹⁰⁷ PS § 22 ei sätesta nõuet kohaldada süütuse presumptsiooni süüteomenetlusvälisele alale ning sellest lähtuvalt saab selle rakendada üksnes süütegude menetlemisel, nii kriminaal- kui väärteomenetluses.¹⁰⁸ Süütuse presumptsioon on tõrjeõigusena suunatud kõigepealt süütegude menetlejate – kohtueelse ja kohtuvälise menetleja, prokuröri ja kohtu vastu.¹⁰⁹

Süütuse presumptsiooni lahutamatuks osaks peetud *in dubio pro reo* põhimõtte kaitsealasse kuuluvad ainult süüdistatava süüdiolikut puudutavad kahtlused ning ei kuulu kriminaalmenetluses muude küsimuste lahendamisel esile kerkida võivad kahtlused.¹¹⁰ Ka õigus keelduda ütluste andmisest on lahutamatult seotud süütuse presumptsiooniga ning on käsitletav kahtlustatava ja süüdistatava õigusena kriminaalmenetluses või menetlusaluse isiku õigusena väärteomenetluses, aga teatud tingimustel ka kriminaal- ja väärteomenetluse tunnistaja õigusena, keelates sundida neid andma tunnistusi enese ja oma lähedaste vastu.¹¹¹

Süütuse presumptsioon on kõigi ja igäühe põhiõigus. Oma süütuse tõendamise kohustuse puudumine tagab igäühele kaitse sunni vastu esitada karistuse ähvardusel tõendeid, sh anda üle dokumente, mida võidakse kasutada isiku enda vastu. Samuti sisaldab süütuse presumptsioon ka vaikimise võimalust, mis võimaldab keelduda ütluste andmisest ja tagab kaitset sündi ja survet sisaldavate ülekuulamismeetodite vastu.¹¹² Vastavalt PS § p 9 lg 2 võib süütuse presumptsiooni isikuline kaitseala laieneda ka juriidilisele isikule, kuna KarS sätestab ka juriidilise isiku kriminaalvastutusele võtmise võimaluse.¹¹³

---

¹⁰⁶ Madise *et al.* (toim), *supra nota* 84, 313.

¹⁰⁷ Lõhmus, *supra nota* 86, 65.

¹⁰⁸ Madise *et al.* (toim), *supra nota* 84, 314.

¹⁰⁹ *Ibid.*, 315.

¹¹⁰ *Ibid.*, 324.

¹¹¹ *Ibid.*, 328.

¹¹² Lõhmus, *supra nota* 86, 113.

¹¹³ Madise *et al.* (toim), *supra nota* 84, 320.

Ebaseadusliku rikastumise sättes sisalduv süütekoosseisu element, mille järgi peab ametiisik esitama selgitusi oma vara päritolu kohta, kuulub süütuse presumptsiooni kaitsealasse, kuna puudutab süütuse presumptsiooni kaitsealasse kuuluvat tõendamisreeglit, mille järgi kannab tõendamiskoormist süüdistus, rikkumist.

2.2. Süütuse presumptsiooni kaitseala riive

Põhiõiguse riive üldise definitsiooni kohaselt on põhiõiguste riived kõik põhiõiguslikult kaitstava hüve ehk põhiõiguse kaitsevaldkonda kuuluva mingi teo, seisundi või õigusliku positsiooni ebasoodsad riigipoolsed mõjutused.¹¹⁴

Ebaseadusliku rikastumise süütekoosseis sisaldab süütuse presumptsiooni põhiõiguse riivet selle klassikalises mõistes. Ebaseadusliku rikastumise süütekoosseis koos selles sisalduva põhiõigusliku riivega juhul, kui see oleks Eestis kuriteoks tunnistatud, sisalduks KarS-is, mis vastab esimesele klassikalise põhiõiguse riive tunnusele. KarS-is sisalduvad regulatsioonid omavad kahtlemata võimule tuginevat iseloomu ning nende rakendamisel võib riik kasutada erinevates seadustes sätestatud sündi, millega on täidetud ka teine tunnus. Kolmas ja neljas klassikalise põhiõiguse riive tunnus on täidetud sellega, et ebaseadusliku rikastumise süütekoosseisus sisalduv element, mille järgi peaks ametiisik põhjendama oma vara märkimisväärset kasvu, on otstarbekohaselt suunatud süütuse presumptsiooniga kaitsvale tõendamisreeglile, mille järgi lasub tõendamiskoormis süüdistusel ja keegi pole kohustatud oma süütust tõendama, ning mõjutab seda vahetult. Seega on täidetud kõik neli riive klassikalise mõiste määravad tunnust – õigusakti vorm, võimule tuginev iseloom, finaalsus ja vahetus.¹¹⁵

Ebaseadusliku rikastumise süütekoosseis sisaldab ümberpööratud tõendamiskoormist, mis seisneb selles, et just ametiisik peab põhjendama oma vara märkimisväärset suurenemist temale kuuluva vara päritolu selgituste andmise kaudu, mis omakorda tähendab seda, et vara päritolu tõendamise kohustus on pandud süüdistatavale. Ebaseadusliku rikastumise süütekoosseisus sisalduv tõendamiskoormise ümberpööramine süüdistuselt süüdistatavale kujutab endast PS § 22 lg-s 2 sätestatu riivet.

---

¹¹⁴ Alexy (2001), *supra nota* 102, p 5.3.2.

¹¹⁵ Alexy (2001), *supra nota* 102, p 5.3.2.1.

2.3. Süütuse presumptsiooni kaitseala riive põhiseaduspärasus

Põhimõtteliselt on kõik põhiõigused piiratud, kui see on õigustatud mõne põhiseadusliku väärtuse kaitse vajadusega, kuid üldjuhul tuleb põhiõiguse piiramise lubatavuse hindamisel analüüsida, kas piirang on õigustatud või mitte.¹¹⁶ Seda mõtet toetab ka Riigikohtu arvamus selle kohta, et ühiskonnas ei saa olla absoluutseid ehk piiramatuid põhiõigusi ning põhiõiguste konkurentsi olukorras ehk juhul, kui üks põhiõigus takistab mingi teise põhiõiguse realiseerimist, tekib põhiõiguste piiramise vajadus.¹¹⁷

Kui mõni riiklik abinõu kujutab endast põhiõiguse riivet, ei tähenda see automaatselt seda, et ta põhiõigust rikub. PS § 11 järgi on õiguste ja vabaduste piirangud ehk põhiõiguste riived lubatud ainult kolmel tingimusel. Esiteks tohib õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas PS-iga, teiseks peavad need piirangud olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ning kolmandaks ei tohi piirangud moonutada piiratud õiguste ja vabaduste olemust.¹¹⁸

Põhiõiguste riivet sisaldavad õigusaktid peavad olema kooskõlas kõigi PS-i normidega ning kaitseala riive põhiseadusliku õigustamise käigus tuleb kontrollida kõigepealt riive formaalset õiguspärasust ja seejärel materiaalselt õiguspärasust, kuna põhiõiguse rikkumisega on tegemist ainult siis, kui põhiõiguse riive on formaalselt või materiaalselt põhiseadusvastane.¹¹⁹

2.3.1. Süütuse presumptsiooni riive formaalne õiguspärasus

PS-i järgi on olemas kolm põhiõiguse riive formaalse kontrolli koostisosa: 1) vastavus PS-i kõigile nõudmistele pädevuse, menetluse ja vormi osas, 2) määratuse põhimõte, mida võib nimetada ka definiitsuse ehk õigusselguse põhimõtteks ja 3) parlamendi reservatsioon.¹²⁰

Riigikohus on öelnud, et PS § 3 lg 1 esimene lause ja PS § 11 esimene lause lubavad isiku põhiõigusi ja vabadusi piirata üksnes Riigikogu poolt või rahvahääletusel vastuvõetud seadusega sätestatud juhtudel ja korras ning täitevvõim võib küll täpsustada seadusega kehtestatud põhiõiguste ja vabaduste piiranguid, kuid ei tohi kehtestada täiendavaid piiranguid.¹²¹ Ebaseaduslik rikastumine ei ole hetkel Eestis kuriteoks tunnistatud. Kuid käesolevas töös on autor

---

¹¹⁶ Annus, T. (2006). *Riigiõigus*. Tallinn: Juura, 250.

¹¹⁷ RKKKo 3-1-1-80-97, p I.

¹¹⁸ Alexy (2001), *supra nota* 102, p 5.4.1.

¹¹⁹ *Ibid.*, p 5.4.

¹²⁰ *Ibid.*, p 5.4.1.

¹²¹ RKPJKo 3-4-1-10-02, p 24; RKPJKo 3-4-1-1-99, p 8, 14.

analüüsinud, et juhul, kui ebaseaduslik rikastumine oleks Eestis kuriteoks tunnistatud, paikneks see KarS-i 17. peatükis. Ebaseadusliku rikastumise paragrahv sisaldaks nii ebaseadusliku rikastumise kuriteokoosseisu kirjeldust, võimalikku karistust kui ka laiendatud konfiskeerimise võimalust. Kuna ebaseadusliku rikastumise kuriteokoosseis sisalduks KarS-is, mis on Riigikogu poolt vastu võetud, Vabariigi presidendi poolt välja kuulutatud ning kehtiv seadus, siis vastavad ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseisus sisalduvad riived nii kõigile põhiseaduse pädevus-, menetlus- ja vormieeskirjadele, kui ka parlamendi reservatsiooni eeldusele, mille all mõistetakse seda, et seadusandja ehk Riigikogu peab kõik põhiõiguste seisukohalt olulised küsimused otsustama ise ning ei tohi talle antud seadusandlusõigust delegerida.¹²²

PS § 13 lg 2 kohaselt kaitseb seadus igäühte riigivõimu omavoli eest, mis tähendab, et riigivõim peab olema üksikisiku jaoks ettearvatav. Siit tuleneb ka määratuse põhimõte, mille järgi peab norm, millele põhiõiguse riive tugineb, olema piisavalt määratud.¹²³ Õigusselgus tähendab, et seadused ja muud õigusaktid peavad olema sõnastatud selgelt, konkreetselt ja ammendavalt ning olema piisavalt arusaadavad, et igal isikul oleks võimalik mõista regulatsiooni, ette näha avaliku võimu käitumist ning vastavalt sellele kujundada ka enda käitumist.¹²⁴ Samuti nõuab õigusselguse põhimõte, et õigusrikkumised oleksid seaduses määratletud selgelt ehk nii, et iga üksikisik saaks konkreetse sätte sõnastusest ja vajadusel kohtu tõlgenduste abil teada, millised teod või tegemata jätmised talle vastutusele võtmise kaasa toovad.¹²⁵

Ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseisu määratlemisel lähtub autor ÜRO korruptsioonivastase konventsiooni art 20 sätestatud ebaseadusliku rikastumise määratlusest: „ebaseaduslik rikastumine, st ametiisiku vara selline märkimisväärne suurenemine, mida ta ei saaks oma sissetulekut aluseks võttes mõistlikult põhjendada“. Laiendatud konfiskeerimise võimalus on KarS-i eriosa paragrahvides sõnastatud järgnevalt: „Kohus võib kohaldada käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo eest kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt käesoleva seadustiku §-s 83² sätestatule“. Nii ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseis kui ka laiendatud konfiskeerimise võimalus on autori hinnangul sõnastatud piisavalt selgelt ja arusaadavalt ning võimaldavad aru saada sellest, et ametiisik ei tohiks rikastuda ebaseaduslikul teel saadud tulu

---

¹²² Alexy (2001), *supra nota* 102, p 5.4.1.

¹²³ *Ibid.*, p 5.4.1.

¹²⁴ Maruste, R. (2004). *Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse*. Tallinn: Juura, 290.

¹²⁵ Kokkinakis v. Greece, no 14307/88, § 52, ECHR 1993.

arvelt ning et sellise käitumisega kaasnevad kriminaalkorras vastutusele võtmine ja ebaseaduslikul teel saadud tulu konfiskeerimine võimalus.

Mõned ebaseadusliku rikastumise vastased väidavad, et ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseis rikub õigusselguse põhimõtet, kuna ei määratle selgelt keelatud käitumist, mis on süüteo aluseks.¹²⁶ Riigikohus on täpsustanud, et mistahes õigusaktis sisalduva regulatsiooni selgusetus ei too kaasa põhiseadusvastasust.¹²⁷ Põhiseadusvastase õigusselgusetusega on Riigikohtu hinnangul tegemist üksnes juhul, kui „normide tõlgendamisel tekkinud küsimusi ei ole võimalik mõistlikult kõrvaldada ka normide eesmärki ja kujunemislugu, teisi õigusakte, õiguse üldpõhimõtteid jms arvesse võttes ning selline selgusetus takistab seadusest tulenevate kohustuste kindlakstegemist ja täitmist“.¹²⁸ Ebaseadusliku rikastumise subjektiks on ametiisik, kelle käitumist reguleerivad lisaks KarS-ile ka KVS, avaliku teenistuse seadus¹²⁹ (ATS), kohaliku omavalitsuse korralduse seadus¹³⁰, eetikakoodeksid ning sõltuvalt ametikohast, näiteks, politsei- ja piirivalveseadus¹³¹ (politseiametnikud), prokuratuuriseadus¹³² (prokurörid), kohtute seadus¹³³ (kohtunikud), Vabariigi Valitsuse seadus¹³⁴ (valitsuse liikmed) jne. Kõik nimetatud seadused sisaldavad selgeid juhiseid, millised õigused ja kohustused ning millised piirangud kaasnevad ametiisiku positsiooniga ning on abiks ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisu tõlgendamisel.

Ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseis sisaldab küll määratlemata õigusmõistet, milleks on „vara märkimisväärne suurenemine“, kuid õigusselguse põhimõtte ei välista määratlemata õigusmõistete kasutamist ega kaalutusõiguse sätestamist pädeva organi jaoks ning on lubatav ka väga intensiivsete põhiõiguse piirangute volitavate normide puhul.¹³⁵ Ka EIK praktika kohaselt ei saa ilma sellest, et paljudes seadustes kasutatakse määratlemata õigusmõisteid, mille sisustamine ja kohaldamine on praktika küsimus.¹³⁶ Määratlemata õigusmõisteid sisaldavate õigusnormide rakendamine eeldab tõlgendamist¹³⁷ ning nende rakendamisel tuleb lähtuda eelkõige neid loonud

---

¹²⁶ Muzila *et al.*, *supra nota* 14, 33.

¹²⁷ RKPJKo 3-4-1-23-15, p 98.

¹²⁸ RKPJKo 5-19-38/15, p 68;

¹²⁹ RT I, 12.11.2021, 14.

¹³⁰ RT I, 25.06.2021, 8.

¹³¹ RT I, 08.07.2021, 10.

¹³² RT I, 02.06.2020, 8.

¹³³ RT I, 28.01.2021, 3.

¹³⁴ RT I, 18.06.2021, 12.

¹³⁵ RKPJKo 5-19-38/15, p 71.

¹³⁶ RKPJKo 3-4-1-19-10, p 40.

¹³⁷ Merusk, K. (1998). *Administratsiooni diskretsioon*. Juridica, 1998/3, 150-150, 150.

seadusandja juhustest ja eesmärkidest.¹³⁸ Käesoleva töö 1. peatükis jõudis autor järelduseni, et ametiisiku vara märkimisväärsele kasvule osutavad kõik varad, mis ületavad ametiisiku seadusliku sissetuleku ning seadusandja võib ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisu täiendavalt täpsustada.

Õigusselguse hindamisel tuleb arvestada ka seda, kellele on norm suunatud – kas normi adressaatideks ja rakendajateks on igatüüsi või asjakohase ettevalmistusega avalikud teenistujad, kes peavad olema võimelised rakendusraskuste ja võimalike ebaselguste esinemisel normi tõlgendada.¹³⁹ Ebaseadusliku rikastumise süüteo subjektiks on ametiisik ning normi rakendajateks on menetlejad KrMS § 16 lg 1 mõistes: kohus, prokuratuur ja uurimisasutus. Nii ametiisik kui subjekt, kui ka menetlejad kui õigusnormi rakendajad oskavad õigusaktides keskmisest inimesest paremini orienteeruda. Esmakordselt teenistusse asumisel annab isik teda ametisse nimetanud isikule ametivande vastavalt ATS §-le 27. Ametivandega kinnitab ametnik enda tahet täita oma teenistusülesandeid usaldusväärset, sh olla ustav Eesti Vabariigile ja tema põhiseaduslikule korrale ning pidada talle usaldatud ametit ausalt. Samuti on ametiisikud reeglina teadlikud oma ametipositsiooniga kaasnevatest korruptsiooniohtudest ja piirangutest ning kõrgendatud usaldusnõuetest.

Ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisus sisalduvate põhiõiguste riivete formaalse õiguspärasuse kontrolli käigus on autor tuvastanud, et kõik formaalse kontrolli üldised elemendid on täidetud ning ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisu võib formaalselt õiguspäraseks pidada.

2.3.2. Süütuse presumptsiooni riive materiaalne õiguspärasus

Riive materiaalse põhiseaduspärasuse kontrolli teostamise käigus tuleb arvestada sellega, et PS-iga on vastuolus üksnes niisugune riive, mis ei vasta proportsionaalsuse põhimõttele.¹⁴⁰ R. Alexy põhiõiguste kontrolli põhiskeemi järgi tuleb riive proportsionaalsuse hindamise juures kontrollida, kas see on: 1) sobiv, 2) vajalik ja 3) proportsionaalne kitsamas mõttes ehk mõõdukas.¹⁴¹

Ka vastavalt Riigikohtu praktikale tuleb riive vastavust proportsionaalsuse põhimõttele kontrollida kolmeastmeliselt – kõigepealt abinõu sobivust, siis vajalikkust ning proportsionaalsust kitsamas

---

¹³⁸ RKPJKo 5-19-38/15, p 71; RKPJKo, 5-18-4/10, p 62.

¹³⁹ RKPJKo 5-18-4/10, p 63; RKPJKo 3-4-1-17-08, p 27.

¹⁴⁰ Madise *et al.* (toim), *supra nota* 84, 78.

¹⁴¹ Alexy (2001), *supra nota* 102, p 5.4.1.2.

tähenduses ehk mõõdukust. Sobiv on abinõu, mis soodustab riigi poolt seatud piirangu eesmärgi saavutamist. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne muu, põhiõigust vähem intensiivselt riivava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda, kas põhiõigusse sekkumise ulatus ja intensiivsus on legitiimsete eesmärkidega „õiges vahekorras“.¹⁴²

Ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseis sisaldab ümberpööratud tõendamiskoormist, mis kujutab endast PS § 22 lg-s 2 sätestatu riivet. Seoses tõendamiskoormise ümberpööramisega süüdistuselt kaitsele on EIK praktikas asunud seisukohale, et siseriiklik õigus võib sisaldada õiguslikke või faktipresumptioone, millega tõendamiskoormis lasub ka süüdistataval ja mille puhul on põhimõtteliselt tegemist lubatud süütuse presumptsiooni riivega.¹⁴³

Süütuse presumptsiooni ja enese mittesüüstamise privileegi puhul ei ole tegemist absoluutsete põhiõigustega ning mõningate asjaolude esinemise puhul on tõendamiskoormise ümberpööramine aktsepteeritav. Selle juures on oluline, et tõendamiskoormise ümberpööramisega süüdistatavale ei tohi tekkida olukorda, kus süütuse presumptsioonist saaks süü presumptsioon ja süüdistaja ei peaks esitama tõendeid süüte toimepanemise kohta.¹⁴⁴ Näiteks kui süüdistatav esitab kaitseversiooni, et äriühingu pangakontolt võetud sularaha kasutati äriühingu huvides, kuigi kuludokumendid selle kohta puuduvad, peab ta selle kaitseversiooni kinnitamiseks esitama tõendid või vähemalt looma menetlejale reaalse võimaluse oma väidete kontrollimiseks ehk kui süüdistatav tugineb teatud maksunduslikult olulistele faktidele, peab ta neid ise tõendama.¹⁴⁵ Eeltoodu tähendab, et teatud juhtudel ei ole välistatud süüdistatava kohustus oma kaitseargumente tõendada. Samamoodi ka ametiisik, kes esitab oma vara päritolu kohta selgitusi, peab nende tõestuseks esitama kas tõendid või looma reaalse võimaluse nende selgituste kontrollimiseks. Igal juhul peavad süüteomenetluse raames süüte faktilised asjaolud, sh ka see osa varast, mis on saadud ebaseaduslikult, olema tuvastatud tõsikindlalt ehk ametiisiku seadusliku sissetuleku ületava konkreetse vara kindlaks tegemise kaudu, mitte aga hüpoteetiliselt.¹⁴⁶

Karistusõiguses sisaldub ümberpööratud tõendamiskoormis kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist reguleerivas KarS § 83² lg 1 teises lauses, mille järgi ei kohaldata konfiskeerimist

---

¹⁴² Alexy (2001), *supra nota* 102, p 5.4.1.2; RKÜKo 3-4-1-17-13, p-d 32–35; RKPJKo 3-4-1-1-02, p 15.

¹⁴³ Kergandberg, Sillaots, *supra nota* 93, 55.

¹⁴⁴ Soo *et al.*, *supra nota* 85, 253.

¹⁴⁵ RKKKo 3-1-1-46-10, p 8.4; RKKKo 3-1-1-61-08, p 16.7; RKKKo 3-1-1-47-07, p 22.

¹⁴⁶ RKKKo 3-1-1-15-09, p 9.

varale, mille suhtes isik tõendab, et tegemist ei ole kuriteoga saadud varaga. See omakorda tähendab, et kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist ei kohaldata juhul, kui isik tõendab, et vara on soetatud legaalsete sissetulekute arvelt, kuna tegemist on ümberpööratud tõendamiskoormisega.¹⁴⁷

Ebaseadusliku rikastumise kuriteokoosseisus sisalduv ümberpööratud tõendamiskoormis süütuse presumptsiooni riivena on autori hinnangul igati sobiv ja vajalik, kuna korruptsioonikuritegusid iseloomustab kõrge latentsuse tase. Ka Riigikohus on öelnud, et korruptsioonikuriteod on ühed kõige raskemini avastatavad kuriteod, kuna nende toimepanemiseni viivaid kokkuleppeid sõlmitakse üldjuhul salaja. Samuti ei ole korruptsioonikuritegudes klassikalises mõttes ohvreid, kes vastavaid õiguskaitseorganeid õigusrikkumistest teavitaksid.¹⁴⁸ Kuna ametiisiku rikastumine toimub reeglina salaja ja ametiisiku kätte jõudnud vara liikumise teekond võib osutada ülimalt raskesti kontrollitavaks, on sellisel juhul tõendamiskoormise ümberpööramine PS § 22 lg 2 riivena lubatav.¹⁴⁹

PS § 11 kohaselt peavad piirangud olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiravate õiguste ja vabaduste olemust. Riive vajalikkuse kontrolli juures peab käesoleva töö autor vajalikuks pöörduda ametiisiku huvide avaldamise kohustuse ehk juba olemasoleva ametiisiku varalise seisundi järelevalvemeetmete juurde, et kaaluda ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseisus sisalduva riive vajalikkust. Ametiisikud peavad hoidma lahus avalikud huvid ja erahuvid ning huvide deklareerimisega tõestavad ametiisikud oma usaldusväärset ja kinnitavad seda, et nende ametialane tegevus on läbipaistev ja erapooletu.¹⁵⁰ Juhul, kui ebaseaduslik rikastumine oleks Eestis kuriteoks tunnistatud, omaks huvide deklaratsioon võtmerolli selle tuvastamisel, kuna just deklaratsiooniga avaldab selleks kohustatud ametiisik ebaseadusliku rikastumise kindlaks tegemiseks vajalikud andmed tema varalise seisuga kohta ning esitab need andmed kontrolliks ja korruptsiooniohu hindamiseks.

Kui võtta ametiisiku ebaseadusliku rikastumise kalkulatsiooni aluseks tema esitatud huvide deklaratsiooni, võiks järelevalve teostaja nõuda ametiisikult tema vara kohta andmete esitamist, kuna huvide deklaratsiooni esitamine on ametiisiku kohustus, millega ta nõustub ametisse astudes. Ametiisikule huvide deklareerimise kohustuse seadmise näol on tegemist riikliku järelevalvega,

---

¹⁴⁷ RKKKo 3-1-1-82-14, p 8; RKKKm 3-1-1-10-16, p 42.

¹⁴⁸ RKKKo 3-1-1-31-14, p 17.

¹⁴⁹ Madise *et al.* (toim), *supra nota* 84, 322.

¹⁵⁰ KVS eelnõu seletuskiri, *supra nota* 49, 6.

mille eesmärgiks on võimalike korrupsiooniohtude ennetamine ja kõrvaldamine. Järelevalvemenetlus on paindlik ning selle käigus kogutud esialgse teabe ekslikkus ei ole reeglina nii raskete tagajärgedega kui kriminaalmenetluses, kus tõendamisküsimuste lahendamisel on lõplik tähendus: keegi kuulutatakse süüdlaseks ja talle määratakse vastav karistus õigusvastase teo toimepanemise eest.¹⁵¹

Vastavalt KVS § 12 lg-le 4 on keelatud deklaratsiooni mõjuva põhjuseta tähtpäevaks esitamata jätmine, deklaratsioonis korrupsiooniohu hindamiseks oluliste andmete varjamine ning valeandmete esitamine. Mõjuva põhjusena on käsitatav ametiisiku haigus või muu temast sõltumatu asjaolu, mis takistas deklaratsiooni tähtpäevaks esitamist. Takistava asjaolu kadumisel esitatakse deklaratsioon viivitusega. Kui ametiisik jätab huvide deklareerimise kohustuse täitmata, on tegemist teenistuskohustuste rikkumisega, mis toob kaasa distsiplinaarvastutuse. Kuni 01.01.2015.a KarS-i muudatuste jõustumist oli deklaratsioonis teadvalt valeandmete esitamine karistatav KVS §-i 20 järgi, kuid tehtud muudatustega tunnistati säte kehtetuks põhjusega, et see kattub uue KarS § 280 koosseisuga, mis näeb ette vastutust valeandmete esitamise eest.¹⁵² Seega on ametiisiku deklaratsioonis valeandmete esitamine karistatav väärteo korras KarS § 280 lg 1 järgi. Kui aga teenistuskohustuse rikkumine pannakse toime teoga, mille eest võidakse ametnikule määrata kriminaalkaristus või karistus väärteo eest, ei välista see ametnikule sama teo eest lisaks ka distsiplinaarkaristuse määramist.¹⁵³

Vaadates ametiisiku huvide deklareerimisega seotud regulatsioone, võib täheldada, et KVS koos oma deklareerimiskohustusega paneb paika ametiisikute huvide konflikti vältimise reegleid ja KarS-is sisalduvad ametialaste süütegude normid tagavad nende õiguskuulekust.¹⁵⁴ Kui huvide deklareerimise kontrolli käigus selgub, et ametiisiku deklareeritud vara ületab oluliselt tema seaduslikku sissetulekut, oleks KarS-is sisalduva ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseisu näol tegemist vajaliku abinõuga võitluses korrumppeerunud ja ebaseadusliku tegevusega tegelevate ametiisikutega.

Siinpool aga tõusetub küsimus, kas ametiisiku poolt huvide deklaratsioonis esitatud või distsiplinaarmenetluse käigus kogutud andmeid ametiisiku varalise seisuga kohta oleks võimalik

---

¹⁵¹ Soo *et al.*, *supra nota* 85, 254.

¹⁵² Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. (2014). Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus>, 19.09.2021, 127.

¹⁵³ RT I, 12.11.2021, 14, ATS § 75 lg 9.

¹⁵⁴ Parrest, N. (2016). *Täidesaatva võimu kontroll iseenda üle*. *Juridica*, 2016/6, 376-387, 376.

kasutada ebaseadusliku rikastumise süüteo tõendamisel kriminaalmenetluses ja mida teha nende andmetega siis, kui ametiisik otsustab tema suhtes KarS-i ebaseadusliku rikastumise paragrahvi järgi alustatud kriminaalmenetluses kasutada õigust vaikida ning keeldub oma vara päritolu kohta selgituste andmisest. Üheks oluliseks erinevaks kriminaalmenetluse ja haldusmenetluse vahel on see, et kriminaalmenetluses on isikule tagatud mitmed olulised menetluslikud garantiid, sh ka PS § 22 lg-s 2 sätestatud ja süütuse presumptsiooni ühe elemendina käsitatav põhimõte, mille kohaselt ei pea isik kriminaalmenetluses tõendama oma süü puudumist ning PS § 22 lg-s 3 sätestatud õigus keelduda ütluste andmisest enda või oma lähedaste vastu, mida haldusmenetluses pole ette nähtud.¹⁵⁵

Ametiisiku poolt deklaratsiooni esitamise kohustuse rikkumine on sõltuvalt asjaoludest karistatav distsiplinaarsüüteona ning juhul, kui ametiisik esitas deklaratsioonis valeandmeid, väärteona KarS §-i 280 alusel. Nende menetluste käigus ebaseadusliku rikastumise kuriteotunnuste ilmnemisel oleks kohustuslik alustada ametiisiku suhtes kriminaalmenetlust ebaseadusliku rikastumise paragrahvi järgi, kuna Eesti kriminaalmenetluses kehtib kohustuslikkuse ehk legaliteedi põhimõte,¹⁵⁶ mille kohaselt peaksid uurimisasutus ja prokurör oma pädevuse piires kuriteo asjaolude ilmnemisel alustama ja läbi viima kriminaalmenetlust sõltumata mis tahes isiku või riigiasutuse arvamusest.¹⁵⁷ Kui haldusakti aluseks on asjaolu, mis viitab väärteole või kuriteole, siis ka sellise asjaolu esinemisel tuleb haldusorganil koguda haldusmenetluse käigus tõendid isiku tegevuse või tegevusetuse kohta. Haldusmenetluse käigus kuriteo tunnuste ilmnemisel kriminaalmenetluse alustamine ei tähenda, et haldusmenetluse peaks koheselt lõpetama või jätma see lõpule viimata. Tõenditeks haldusmenetluses võivad sellise olukorra esinemise puhul olla ka paralleelses väärteoasjas või kriminaalasjas kogutud tõendid.¹⁵⁸

Vastavalt KrMS § 193 lg 1 algab kriminaalmenetlus esimese uurimis- või muu menetlustoiminguga ja ilma mingite formaalsete deklaratsioonideta ehk eraldi kirjalikku menetlusotsust kriminaalmenetluse alustamiseks ei ole vaja. Võib juhtuda, et haldusmenetluses võib mõnel toimingul olla hiljem ka kriminaalmenetluslik tähendus ja tekib vajadus haldusmenetluses kogutud tõendite ülekandmiseks kriminaalmenetlusesse. Tõendite üle kandmine oleks lubamatu juhul, kui järelevalvemenetluse toiminguid tehti süüteomenetluse eesmärkide

---

¹⁵⁵ RKÜKo 3-1-1-120-03, p 16.

¹⁵⁶ RT I, 08.07.2021, 9, KrMS § 6 ja § 193 lg 1.

¹⁵⁷ Kergandberg, E., Pikamäe, P. (2012). *Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura, 52.

¹⁵⁸ RKÜKo 3-1-1-120-03, p 21; RKHKo 3-3-1-54-01, p 1.

saavutamiseks ja selleks, et vältida konkreetseid süüteomenetluses toimingute jaoks ette nähtud piiranguid ja lisaalubade hankimist.¹⁵⁹

Samuti võidakse haldusmenetluses rakendada menetlusaluse isiku suhtes kaasaaitamiskohustust, mis tähendab haldusorganile teatud tõendite esitamise kohustust.¹⁶⁰ Ametiisiku huvide deklaratsiooni andmete esitamist korruptsiooniohu hindamiseks saab samuti vaadelda kaasaaitamiskohustusena, kuna ametiisik on kohustatud esitama andmeid oma varalise seisundi kohta tõendamaks seda, et tema ametialane tegevus on läbipaistev ja korruptsioonivaba. Ametiisiku huvide deklaratsiooni esitamata jätmine on karistatav distsiplinaarkorras, mis on üks haldusmenetluse liike. Distsiplinaarmenetluse raames ametiisiku varalise seisundi ja päritolu kohta antud seletuste kasutamine tõendina ebaseadusliku rikastumise kuriteo menetlemisel oleks vastuolus PS § 22 lg-st 3 ja KrMS § 34 lg 1 p-st 1 tuleneva süüdistatava õigusega mitte olla sunnitud aitama kaasa enda või oma lähedaste poolt toime pandud kuriteo tõendamisele.¹⁶¹ Kahtlustatav või süüdistatav kriminaalmenetluses erinevalt menetlusalusest isikust ükskõik millist liiki haldusmenetluses, ei ole tulenevalt KrMS § 7 lg-st 2 kohustatud esitama tõendeid enda süütuse kohta, kuna erinevalt haldusmenetlusest ei lasu süüdistataval kriminaalmenetluses kaasaaitamiskohustust.¹⁶² Seevastu järelevalvemenetluse käigus kogutud tõendid, mille hankimisel ja menetlustoimingute läbiviimisel ei nõutud hilisema kahtlustatava aktiivset kaasabi, on võimalik süüteomenetlusele üle kanda ja need on ka kohtumenetluses tõendina lubatavad.¹⁶³

Riigikohus on öelnud, et üldjuhul ei ole kriminaalmenetluses keelatud kasutada tõendina mingis muus, sh ka haldusmenetluses kogutud tõendeid. Erandina võib olla lubamatu kasutada kriminaalmenetluses tõendeid, mille saamisel ei ole järgitud KrMS §-s 64 sätestatud tõendite kogumise üldtingimusi või teatud kriminaalmenetluslike garantiisid, milleks on näiteks PS § 22 lg-st 3 ja KrMS § 34 lg 1 p-st 1 tulenev õigus keelduda ütluste andmisest ning mitte olla sunnitud aitama kaasa enda või oma lähedaste poolt toime pandud kuriteo tõendamisele.¹⁶⁴ Enese mittesüüstamise privileegiga seonduvalt on Riigikohus sätestanud, et kuna haldusmenetluslik ja kriminaalmenetluslik tõendamiskoormis on erinevad, pole välistatud, et teatud juhtudel esitab isik halduskohustuse täitmise raames valeandmeid, et varjata mingi teine enda toimepandud süütegu,

---

¹⁵⁹ Soo *et al.*, *supra nota* 85, 255.

¹⁶⁰ Sarv, J. (2005). *Mõningatest haldus(kohtu)menetluse ja süüteomenetluse paralleelsusega seotud probleemidest*. *Juridica*, 2005/5, 308-320, 316.

¹⁶¹ RKKKo 3-1-1-57-07, p 14.

¹⁶² *Ibid.*, p 10.

¹⁶³ Soo *et al.*, *supra nota* 85, 255.

¹⁶⁴ RKKKo 3-1-1-116-10, p 8.

kuid sellisel juhul pole võimalik isikut kriminaalkorras halduskohustuse täitmisel valeandmete esitamise eest süüdi tunnistada.¹⁶⁵ Isiku karistamine selle eest, et ta esitab ametivõimudele ebaõigeid andmeid eesmärgiga mitte paljastada iseenda poolt varem toime pandud kuritegu, oleks samuti vastuolus PS § 22 lg-s 3 ja EIÕK art 6 lg-s 1 sätestatud enese mittesüüstamise privileegiga, kuid see kehtib tingimusel, et valetõendite esitamisega ei kaasne teise isiku alusetut süüstamist.¹⁶⁶ Seega võib teha järelduse, et enese mittesüüstamise privileegile võib isik tugineda ka haldusmenetluses ja ka juhul, kui kriminaalmenetlust tema suhtes pole veel alustatud, kuna oluline on isikult nõutava tõendusteabe faktiline iseloom ehk kas see teave võib süüstada teda ennast mingi süüteo toimepanemises või mitte.¹⁶⁷

EIÕK ei sisalda otsesõnu õigust vaikida ja enese mittesüüstamise privileegi, kuid EIK on oma praktikas korduvalt väljendanud seisukohta, et nimetatud põhimõtte on tuletatud EIÕK art 6 lg-test 1 ja 2. Edaspidi leiab käesoleva töö autor vajalikuks peatuda väljaspool kriminaalmenetlust ennast süüstavate ütluste andmisest keeldumist analüüsinud EIK otsustel, millele on Riigikohus enese mittesüüstamise privileegi sisustamisel kõige enam viidanud: *Saunders vs. Ühendkuningriik, J.B. vs Šveits* ja *Murray vs. Ühendkuningriik*.

Kohtuasjas *Saunders vs. Ühendkuningriik* tegeles EIK juhtumiga, kus kaebajal oli Kaubandus- ja tööstusministeeriumi poolt tema suhtes alustatud haldusmenetluses täielik kaasaitamiskohustus, mis tähendas ütluste andmise kohustust, mille rikkumise korral oleks võinud teda karistada kuni kaheaastase vangistusega. Kuna haldusmenetluse käigus uuritavate tehingute puhul ilmnisid kuriteo tunnused, edastas Kaubandus- ja tööstusministeerium kaebaja ülekuulamise protokollid prokuratuuri kaudu politseile. Edastatud ülekuulamisprotokollid kasutati kriminaalmenetluses tõendina kaebaja süüditunnistamisel. EIK leidis, et haldusmenetluse raames kogutud ütluste kasutamisega kaebaja süü tõendamiseks järgnevas kriminaalmenetluses rikuti tema õigust ennast mitte süüstada ja seega ka EIÕK art 6 lg-t 1. EIK leidis, et õigus ennast mitte süüstada eeldab eriti seda, et süüdistaja püüaks tõendada asja kasutamata selleks tõendeid, mis on saadud süüdistatavalt tema tahte vastaselt, sunni- või survemeetodite rakendamisega.¹⁶⁸ EIK hinnangul rikub õigust ennast mitte süüstada ja seega EIÕK art 6 lg 1 nõudeid mitte ainult selliste sundkorras saadud ütluste avaldamine, mis on õigusrikkumist jaatavad või otseselt isikut süüstavad, vaid ka selliste

---

¹⁶⁵ RKKKo 3-1-1-57-07, p 8.

¹⁶⁶ RKKKo 3-1-1-39-05, p 17; RKKKo 3-1-1-60-07, p 29.

¹⁶⁷ RKKKo 3-1-1-39-05, p 14.

¹⁶⁸ *Saunders v. the United Kingdom*, no 43/1994/490/572, §-d 68, 69, ECHR 1996-VI.

ütluste avaldamine, mis on õigusrikkumist eitavad, kui neid kasutatakse kriminaalmenetluses selleks, et vaidlustada või seada kahtluse alla süüdistatava usaldusväarsust.¹⁶⁹ Antud otsuse analüüsist võib järeldada, et ametiisiku suhtes KVS §-s 12 sätestatud huvide avaldamise kohustuse rikkumise eest alustatud distsiplinaarmenetluses saadud ütlusi ei oleks võimalik kasutada tõendina ametiisiku süüdimõistmisel ebaseadusliku rikastumise kuriteos.

Kohtuasjas *J. B. vs. Šveits* tegeles EIK juhtumiga, kus kaebaja suhtes oli alustatud nn maksupettuse menetlus, mis riigisisesealt oli käsitatav haldusmenetlusena, kuna kaebaja keeldus väljastamast kaasaaitamiskohustuse alusel nõutud dokumente, mis seonduvad tema maksukohustusega. Kaebaja keeldumisel määrati talle korduvalt trahve. EIK leidis, et kaebaja korduv trahvimine dokumentide esitamata jätmise eest kujutas endast enese mittesüüstamise privileegi rikkumist, kuna EIÕK art 6 lg 1 rikkumisega on tegemist ka juhul, kui isikut sunnitakse üle andma dokumente, mille alusel võidakse teda süüdistada kuriteo toimepanemises, milleks antud juhtumi puhul oli maksukuritegu.¹⁷⁰ Samas otsuses juhtis kohus tähelepanu sellele, et antud seisukoht ei puuduta olukorda, kus riik kohustab maksumaksjat andma teavet puhtalt korrektse maksustamise kindlustamiseks.¹⁷¹ See tähendab, et tuginedes enese mittesüüstamise privileegile ei pea isik andma ise ametivõimudele üle ennast süüstavaid dokumente¹⁷² ehk ametiisik võib vaatamata KVS §-st 12 tulenevale huvide deklareerimise kohustusele jätta huvide deklaratsiooni esitamata põhjusel, et seda võidakse kasutada tema süüdistamisel ebaseadusliku rikastumise kuriteos juhul, kui ta on selle kuriteo toime pannud.

Kohtuasjas *John Murray vs. Ühendkuningriik* jõudis EIK seisukohale, et isiku süüd ei saa tuvastada üksnes selle järgi, et isik kasutab õigust vaikida. Isiku vaikimine olukorras, kui süüdistajal on isiku vastu kogutud tugevad tõendid, mis eeldavad isiku selgituse andmist, mille andmisest ta loobub, võib viia järeldusele, et isikul ei ole sellele mingit selgitust ning isik on süüdi. Ning vastupidi, kui süüdistaja kogutud tõendite tõenduslik väärtus on nii väike, et see ei tekita vajadust sellele vastata, ei saa selgituse esitamata jätmisest järeldada isiku süüd.¹⁷³ Nimetatud olukord võib tulla kõne alla ka ebaseadusliku rikastumise kuriteo menetlemisel, kuna vaatamata ümberpööratud tõendamiskohustusele võib süüdistatav loobuda ütluste andmisest ning kasutada

---

¹⁶⁹ Saunders v. the United Kingdom, no 43/1994/490/572, §-d 71, 72, ECHR 1996-VI.

¹⁷⁰ J.B. v. Switzerland, no 31827/96, § 66, ECHR 2001.

¹⁷¹ J.B. v. Switzerland, no 31827/96, § 63, ECHR 2001.

¹⁷² Sarv, *supra nota* 160, 317.

¹⁷³ John Murray v. the United Kingdom, no 18731/91, § 51, ECHR 1996-I.

õigust vaikida. Seega peavad ebaseadusliku rikastumise menetluses süüdistaja esitatud tõendid olema piisavalt tugevad, et kohus võiks ametiisiku vaikimist tõlgendada tema kahjuks.

Tuginedes enese mittesüüstamise privileegi käsitletavale kohtupraktikale, võib järeldada, et enese mittesüüstamise privileegi kehtivus ei ole seotud konkreetse menetluse või menetlusseisundiga ning see kehtib kõikidele kõikides menetlustes.¹⁷⁴ Ametiisiku suhtes huvide deklaratsiooni esitamise kohustuse rikkumise eest alustatud distsiplinaarmenetluses on ametiisikul õigus keelduda enda süüstamiseks vajaliku teabe andmisest juhul, kui see võib süüstada teda ebaseadusliku rikastumise kuriteo toimepanemises. Käesolevas alapeatükis analüüsitud EIK otsuste põhjal võib järeldada, et haldusmenetluses kaasaaitamiskohustusele tuginedes isikult saadud teavet ei saa hilisemas süüteo menetluses tõendina tema süüdimõistmisel kasutada. Samas ei ole otseselt välistatud haldusmenetluses kaasaaitamiskohustusele tuginedes saadud teabe kasutamine kriminaalmenetluses infona (mitte tõendina), mis viib menetleja uute tõenditeni, mille kogumine on võimalik PS § 22 lg 3 nõudeid formaalselt rikkumata.¹⁷⁵

Seega võib ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisus sisalduvat süütuse presumptsiooni riivet pidada ka vajalikuks, sest ebaseadusliku rikastumise sätte eesmärki, mille kohaselt ei tohi ametiisiku poolt toime pandud süüteo ennast ära tasuda, pole võimalik teiste, isikut vähem koormavate abinõude ja tema õigusi vähem riivavate menetlustega, saavutada.

Põhiõiguse kaitseala riive peab olema mõõdukas ehk proportsionaalne kitsamas mõttes.¹⁷⁶ Proportsionaalsuse põhimõtte kitsas tähenduses nõuab kohast tasakaalu riigipoolse sekkumisega isikule tekitatava kahju ja selle õigustuse ehk ühiskonnale saadava kasu vahel ning keelab sellised vahendid, mis ei ole teineteisega mõistlikus proportsioonis.¹⁷⁷ PS §-s 22 sisalduv süütuse presumptsioon ei sisalda seaduse reservatsiooni ning Riigikohus on PS-i tõlgendamisel leidnud, et nullreservatsiooniga põhiõiguste piiramise õigustusena saavad arvesse tulla vaid teised põhiõigused või põhiseaduslikud väärtused,¹⁷⁸ mis kaitsevad kollektiivseid ehk ühiskondlikke hüvesid.¹⁷⁹ Ebaseadusliku rikastumise kuriteokoosseisu puhul tuleb ära lahendada küsimus, kas mõni teine põhiõigus või põhiseaduslik väärtus kaalub üles ebaseadusliku rikastumise

---

¹⁷⁴ Soo *et al.*, *supra nota* 85, 254.

¹⁷⁵ Sarv, *supra nota* 160, 318-319.

¹⁷⁶ Madise *et al.* (toim), *supra nota* 84, 78.

¹⁷⁷ Triipan, M. (2001). Proportsionaalsuse printsiip riigi- ja haldusõiguses. *Juridica*, 2001/5, 305-313, 309.

¹⁷⁸ RKÜKo 3-4-1-19-07, p 23; RKÜKm 3-3-1-69-03, p 28.

¹⁷⁹ Alexy (2001), *supra nota* 102, p 5.4.2.3.

süüteoosseisus sisalduva süütuse presumptsiooni riive, mis seisneb tõendamiskoormise ümberpööramiseks süüdistajalt süüdistatavale.

Ebaseadusliku rikastumise kuriteoosseis paikneks KarS-i ametialaste süütegude peatükis, milles sisalduvate sätete üldeesmärk on ära hoida ametiisikute seadusevastase tegevusega avalikule huvile tekitavat kahju. Ühishüvedega tihedalt seotud avaliku huvi mõistet võidakse juriidilises argumentatsioonis kasutada põhiõiguste piiramise õigustusena.¹⁸⁰ Nii on näiteks EIK otsustanud, et isiku kinnipidamine kohtueelse menetluse ajal on lubatav ainult siis, kui avalik huvi kaalub üles süütuse presumptsioonist tuleneva eelduse isiku vabastamiseks.¹⁸¹ Avaliku huvi mõiste on oma olemuselt määratlemata õigusmõiste, mille tunnuste loetelu on lai ja ajas muutuv ning mille avamiseks tuleb kasutada mõiste tunnuste loetelu, lähtudes konkreetsest ajast ja ruumist.¹⁸² Määratlemata õigusmõistega on haldusasutusele antud hindamisruumi, mis tähendab, et kui määratlemata õigusmõiste nõuab hinnangu andmist, siis võib selle anda riigivõimu teostajana ka haldusasutus, kellel on hindamiseesõigus ning kohus saab hiljem antud hinnangut kontrollida.¹⁸³ Kuigi Eesti seadusandlus ei defineeri avaliku huvi mõistet, saab seda ikkagi analüüsida ja defineerimise asemel kirjeldada.¹⁸⁴

Ametiisiku positsioon on lahutamatu seotud avaliku huviga. Avalik huvi on omakorda seotud ühiskonna usaldusega riigi vastu ning riigi üldise autoriteediga. Avalik huvi nõuab ka seda, et ametiisiku terminiga oma pädevuse tõttu kaetud isikud oleksid otsuste ja toimingute tegemisel ausad ja erapooletud¹⁸⁵ ning teenistusülesannete täitmisel valiksid igaühe õigusi ja vabadusi ning avalikku huvi parimal võimalikul viisil arvestava lahenduse.¹⁸⁶ Avaliku huvi sihiks on teatud avalik hüve, millest on huvitatud riigi kui kogukonna liikmed tervikuna või vähemalt enamus ühiskonnaliikmeid¹⁸⁷ ning sisemine julgeolek ja võitlus kuritegevusega, sh korrupsiooniga kuuluvad kindlasti selle alla.

Avalik huvi on KVS-i läbiv mõiste. Avalik huvi ennetada korrupsiooni on tuletatav KVS § 1 lg-st 2, mille kohaselt on KVS-i eesmärk tagada avaliku ülesande aus ja erapooletu täitmine. KVS §

---

¹⁸⁰ Ikkonen, K. (2005). *Avalik huvi kui määratlemata mõiste*. *Juridica*, 2005/3, 187-199, 199.

¹⁸¹ *Sigarev v. Russia*, no 53812/10, § 48, ECHR 2015.

¹⁸² Ikkonen (2005), *supra nota* 180, 187.

¹⁸³ Maurer, H. (2004). *Haldusõigus*. Üldosa. Tallinn: Juura, 91.

¹⁸⁴ Ikkonen (2005), *supra nota* 180, 187-188.

¹⁸⁵ KVS eelnõu seletuskiri, *supra nota* 49, 8.

¹⁸⁶ Lang, K., Pärnamägi, I., Sarapuu, E. (2013). *Avaliku teenistuse seaduse käsiraamat seisuga 03.05.2013*. Tallinn: Justiitsministeerium, 46.

¹⁸⁷ Ikkonen (2005), *supra nota* 180, 194.

5 sätestab ametiseisundi, avaliku vahendi, mõju ja siseteabe korruptiivse kasutamise. Korruptiivsus tähendab seda, et asutuse ja ametiisiku vahelisest suhtest tulenevaid eeliseid, mis on mõeldud avaliku võimu teostamiseks asutuse nimel, kasutatakse ametiisiku enda või kolmanda isiku¹⁸⁸ isiklikes huvides, mitte avalikes huvides. Seega on ametiseisundi korruptiivse kasutamise määratlemisel oluline ametiisiku isikliku huvi vastandumine tema pädevuses väljenduvale avalikule huvile.¹⁸⁹ Ametnike pädevuses on selliste võimuvolituste kasutamine, mida eraõiguslikus suhtes töötavatel isikutel ei ole ning mille andmisega kaasneb erilise usaldussuhte ja põhiseaduslikust korrast juhindumise vajadus. Seega on ilmselge, et ametiisik peab teenima kogu rahvast, lähtudes avalikust huvist, mitte erahuvidest.¹⁹⁰

Analüüsid ametiisiku positsiooniga seotud avaliku huvi mõistet jõudis autor järeldusele, et võitlus kuritegevusega ja riigi julgeoleku tagamine ametiisikute vastutuse suurendamine ning seeläbi korruptsiooniriskide vähendamine on avalikes huvides. Avalik huvi kaalub üles ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseisus sisalduva süütuse presumptsiooni riive, mis on proportsionaalne ka kitsamas mõttes, kuna avalik huvi hõlmab endas usaldust riigivõimu teostamise vastu ning riigivõimu esindajate tegevus peab olema õiguspärane ning ei tohiks kaasa tuua ebavõrdse või põhjendamatu eelise ametiisikule või tema kaudu mõnele kolmandale isikule, tänu millele osutub võimalikuks ametiisiku ebaseaduslik rikastumine.

Teises peatükis läbi viidud analüüsi ja normikontrolli teostamise käigus jõudis autor järeldusele, et ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseisus sisalduv ümberpööratud tõendamiskoormis, kus süüdistatavast ametiisik peab tõendama seda, et tema vara pärineb seaduslikest allikatest ning pole saadud tema poolt toime pandud süütegude tulemusel, kujutab küll endast süütuse presumptsiooni riivet, kuid tegemist on õigustatud ja proportsionaalse riivega, mis hõlmab endas kaitseõigust ning on avalikes huvides. Samuti ei ole võimalik ebaseadusliku rikastumise sätte eesmärki saavutada ametiisiku õigusi vähem riivavate menetlustega, nagu väärteo- või haldusmenetlusega.

---

¹⁸⁸ “Kolmas isik“ on õiguskeeles levinud väljend, millega viidatakse kõnealuse suhte suhtes kõrvalisele isikule.

¹⁸⁹ KVS eelnõu seletuskiri, *supra nota* 49, 12-13.

¹⁹⁰ Lang *et al.*, *supra nota* 186, 33.

3. EBASEADUSLIKU RIKASTUMISE KOLLISIOON OMANDIPÕHIÕIGUSEGA

Omandipõhiõigus on sätestatud PS §-s 32, mille järgi saab Eestis omandi omaniku tahte vastane võõrandamine toimuda üksnes seadusega sätestatud tingimustel ja korras, mis tähendab, et omandi omaniku nõusolekuta võõrandamise juhtumid ja kord peavad olema sätestatud seadusega. Omandipõhiõigust sätestavad ka rahvusvahelised aktid¹⁹¹, sh EIÕK, mille 1. lisaprotokolli art 1 sätestab, et „Igal füüsilisel või juriidilisel isikul on õigus oma omandit segamatult kasutada. Kellelki ei või võtta tema omandit muidu, kui üldistes huvides ja seaduses ettenähtud tingimustel ning rahvusvahelise õiguse üldpõhimõtteid järgides“.

PS § 32 sisaldab kvalifitseeritud seadusereservatsiooni ning lisaks sellele, et vastavalt PS § 32 lg 1 teisele lausele võib omandit omaniku nõusolekuta võõrandada seaduses sätestatud juhtudel ja korras on selle lisatingimuseks esiteks see, et omandit tohib seaduses sätestatud juhtudel ja korras sundvõõrandada üksnes üldistes huvides ning teiseks peab sundvõõrandamine toimuma õiglase ja kohese hüvitise eest.¹⁹² Omandi omaniku nõusolekuta võõrandamise nõude esitamise aluseks on mitte PS ise, vaid õigusakt, millega vastavad juhtumid ja kord sätestatakse.¹⁹³

ÜRO korruptsioonivastase konventsiooni art 31 p 1 näeb ette, et konventsiooniosalised peavad oma õigussüsteemi raames võtma kasutusele võimalikult suures ulatuses meetmed, mis võimaldavad konfiskeerida nii konventsioonis määratletud kuritegude toimepanemisega saadud tulu või vara, mille väärtus vastab sellisele tulule, kui ka vara, seadmeid või muid vahendeid, mida kasutati või kavatsetakse kasutada konventsioonis määratletud kuritegude toimepanemisel. Seega tuleb ÜRO korruptsioonivastase konventsiooni art-s 20 sätestatud ebaseadusliku rikastumise kriminaliseerimisel tagada ametiisikult ebaseaduslikult omandatud vara ja süüteo toimepanemise vahendi konfiskeerimise võimaluse.

Ebaseadusliku rikastumise kuriteoks tunnistamisel peaks seadusandja samas paragrahvis nägema ette ka laiendatud konfiskeerimise võimaluse. Kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimine

---

¹⁹¹ Universal Declaration of Human Rights. 10 December 1948, Paris, art 17; Euroopa Liidu põhiõiguste harta, ELT 2012/C 326/02, 26.10.2012, art 17.

¹⁹² RKÜKo 3-2-1-59-04, p 15.

¹⁹³ Madise *et al.* (toim), *supra nota* 84, 456.

on võimalik vaid juhul, kui isik mõistetakse süüdi kuriteos, mille toimepanemise eest on laiendatud konfiskeerimine KarS-i eriosa vastavas paragrahvis ette nähtud. Seega sisaldaks KarS-i ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisu sätestatav paragrahv ka lõiget selle kohta, et kohus võib kohaldada käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo eest kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt seadustiku §-s 83² sätestatule ning ebaseadusliku rikastumise paragrahvi number oleks lisatud ka KarS §-s 301 loetletud KarS-i §-de hulka, mis sätestavad ametialased süüteod, mille toimepanemise vahetuks objektiks olnud eseme suhtes võib kohus kohaldada konfiskeerimist vastavalt KarS §-s 83 sätestatule. Hetkel on ametialaseid süütegusid sisaldavas KarS-i 17. peatükis kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimise kohaldamise võimalus ette nähtud ainult altkäemaksu võtmise (KarS § 294) ja altkäemaksu andmise (KarS § 298) eest.

Kui kohus tunnistab ametiisikut ebaseadusliku rikastumise kuriteos süüdi, tähendab see seda, et ametiisik pole suutnud tõendada, et tema varale on tekkinud õiguspärane omandiõigus. Sellisel juhul oleks võimalik sellise vara suhtes, mille osas ametiisik ei ole tõendanud, et see on omandatud õiguspäraselt saadud vahendite arvel, kohaldada laiendatud konfiskeerimist ja selline vara ei tohiks jääda ebaseadusliku rikastumise kuriteos süüdi mõistetud ametiisikule, kuna muidu ei oleks saavutatud ebaseadusliku rikastumise sätte eesmärk, mille järgi ei tohi ametiisiku poolt toime pandud süüteod ennast ära tasuda.

Ebaseaduslikku rikastumist puudutavas regulatsioonis tekib olukord, kus põhimõtte, mille järgi kuritegu ei tohi ennast ära tasuda ja mis näeb ette kuritegelikul teel saadud tulu konfiskeerimise võimalust, vastandub omandi puutumatusse õigusega.

Antud peatükis kontrollib autor ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisu sõnastust nagu see on toodud ÜRO korrupsioonivastases konventsioonis ja selles paragrahvis sisalduva laiendatud konfiskeerimise võimaluse vastavust omandipõhiõigusele (PS § 32). Vastavuse kontrolli käigus tuvastab autor, kas ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisus sisalduv „ametiisiku vara märkimisväärse suurenemise“ element ning ebaseadusliku rikastumise tulemusel saadud vara konfiskeerimise võimalus riivab PS § 32 kaitseala ja kui riivab, siis kas tegemist on õigustatud riivega või mitte.

3.1. Omandipõhiõiguse kaitseala

Omandipõhiõigus on kõigi ja igapähe õigus ning selle isikuline kaitseala laieneb füüsilistele isikutele ning vastavalt PS § 9 lg-le 2 ka juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega.¹⁹⁴

Kuna PS § 32 on üldine varalisi õigusi kaitsev norm, mille esemelisse kaitsealasse kuulub nii kinnis- ja vallasasjad, kui ka raha ning rahaliselt hinnatavad õigused ja nõuded,¹⁹⁵ siis on omandipõhiõiguse esemeline kaitseala seotud omandi ja vara mõistetega. Vastavalt asjaõigusseaduse¹⁹⁶ (AÕS) §-le 68 on omand isiku täielik õiguslik võim asja üle ning omanikul on õigus asja kasutada, käsutada ja vallata, kus valdamine on asja üle faktilise võimu teostamine, kasutamine on asja kasulike omaduste tarbimine ning käsutamine väljendub asja õigusliku seisundi määramises.¹⁹⁷ Omandipõhiõiguse esemelise kaitseala määratlemisel oluline märkida, et omandipõhiõigusega on kaitstud vara omanikule kuuluvana ehk omandiõigus, kui ka vara vaba valdamine, kasutamine ja käsutamine.¹⁹⁸ Omandi mõistet ei saa samastada TsÜS §-s 66 sätestatud vara mõistega, mis tähendab isikule kuuluvaid rahaliselt hinnatavaid õigusi ja kohustusi, kui seadusest ei tulene teisiti. Omand on osa varast ehk teatud isikule kuuluvate õiguste kogum ning omand, kui asjaõiguslik õiguspositsioon tähendab omaniku jaoks eelkõige ulatusliku võimu ja otsustusõigust asjaga ümberkäimisel.¹⁹⁹ Ka EIÕK 1. lisaprotokolli art-s 1 sisalduv omandi mõiste ei piirdu üksnes omandiõigusega asjadele, vaid seda mõistet on tõlgendatud laialt ehk lisaks asjadele võidakse omandina käsitada ka teatud teisi varalisi õigusi ja huve.²⁰⁰

Tuginedes ülaltoodule ning lähtudes arusaamast, et vara olemasolu seisukohalt pole tähtis, kas see on saadud või vormistatud seaduslikult²⁰¹, kuulub ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseisus sisalduv „ametiisiku vara“ nii isikulisse kui ka esemelisse omandipõhiõiguse kaitsealasse.

---

¹⁹⁴ RKÜKo 3-2-1-143-03, p 18.

¹⁹⁵ *Ibid.*, p 18.

¹⁹⁶ RT I, 30.11.2021, 5.

¹⁹⁷ Kairjak, Sootak, *supra nota* 32, 37.

¹⁹⁸ Madise *et al.* (toim), *supra nota* 84, 454.

¹⁹⁹ Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Puri, T. (2014). *Asjaõigusseadus I. 1.-3. osa (§-d 1-167). Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura, 277-278.

²⁰⁰ Madise *et al.* (toim), *supra nota* 84, 448.

²⁰¹ Kairjak, Sootak, *supra nota* 32, 157.

3.2. Omandipõhiõiguse kaitseala riive

Kaasaegses ühiskonnas on omaniku huvid ühiskonna huvide tõttu piiratud ning omandipõhiõiguse piirangud sisalduvad kõikide tsiviliseeritud riikide põhiseadustes ja nende alusel vastu võetud seadustes.²⁰² Omandipõhiõiguse puhul on PS §-s 32 kasutatud kaheastmelist sätestust, kus algul formuleeritakse põhiõigus piiranguteta ja alles siis järgnevad piiranguklauslid. PS § 32 järgi jagunevad omandipõhiõiguse riived omandi võõrandamiseks omaniku nõusolekuta ehk sundvõõrandamiseks (PS § 32 lg 1 teine lause) ja omandikitsendusteks (PS § 32 lg 2 teine lause). Seega võib omandipõhiõiguse riive toimuda kas omandi kitsendamise või omandi sundvõõrandamise kaudu, mis alluvad erinevale õiguslikule regulatsioonile.²⁰³

Konfiskeerimine kuulub sundvõõrandamise alla, mis tähendab omaniku täielikku või osalist ilmajätmist subjektiivsest õigusest, mille PS § 32 garanteerib ning sundvõõrandamise puhul ei ole oluline, kas selle tulemusel saab vara omanikuks riik või muu isik.²⁰⁴ Ebaseadusliku rikastumise kuriteokoosseisu ja võimaliku konfiskeerimise sihtmärgiks on selline ametiisiku vara, mille päritolu ei saaks ta oma sissetulekut aluseks võttes mõistlikult põhjendada, millest võib järeldada, et nimetatud vara on saadud õigusrikkumiste toimepanemise tagajärjel. Riigikohus on väljendanud seisukohta, et „Põhiseaduse §-s 32 sätestatud omandi puutumatus ja vabalt valdamise, kasutamise ja käsutamise põhimõtted kehtivad üksnes õiguspärasel teel omandatud vara suhtes“.²⁰⁵ See tähendab, et PS § 32 kaitseb üksnes seaduspärasel teel saadud omandit, mitte aga õiguserikkumise teel saadut. Kuid selleks, et tuvastada ebaseadusliku rikastumise kuriteo menetlemise käigus just see osa ametiisiku varast, mis on saadud ebaseaduslikult ja mille osas saab rakendada laiendatud konfiskeerimise võimalust, peab kõigepealt tegema kindlaks kogu ametiisikule kuuluva vara, sh ka seadusliku sissetuleku arvel omandatud vara ning alles siis saab tuvastada millises ulatuses ja milline osa varast on omandatud ebaseaduslikult.

Kuna riive tuvastamisel kehtib laiendava tõlgendamise nõue, mis tähendab, et riive esinemise kahtluse korral tuleb alati lähtuda sellest, et riiklik abinõu riivab vastava põhiõiguse kaitseala,²⁰⁶ leiab käesoleva töö autor, et kuigi omandi puutumatus põhimõtte ei ole absoluutne ning laieneb ainult seaduslikul teel saadud omandile,²⁰⁷ riivab ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseis

---

²⁰² Ikkonen, K. (2006). *Omandipõhiõigus ja selle piirid*. Juridica, 2006/1, 54-70, 60.

²⁰³ Madise *et al.* (toim), *supra nota* 84, 455.

²⁰⁴ RKÜKo 3-2-1-59-04, p 13.

²⁰⁵ RKPJKo III-4/1-10/94.

²⁰⁶ Ikkonen (2006), *supra nota* 202, 59.

²⁰⁷ Maruste (2004), *supra nota* 124, 478.

ametiisiku omandipõhiõigust, kuna ebaseadusliku rikastumise kuriteo menetlemisel ja ametiisiku vara päritolu tuvastamisel kontrollitakse ka ametiisiku õiguspäraselt omandatud vara.

3.3. Omandipõhiõiguse kaitseala riive põhiseaduspärasus

Kui mõni riiklik abinõu on põhiõiguse riive, ei tähenda see veel seda, et ta põhiõigust rikub ning PS § 11 lubab õiguste ja vabaduste piiranguid ehk põhiõiguste riiveid ainult kolmel tingimusel: 1) õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas PS-iga, 2) piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud, 3) piirangud ei tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust. Kaitseala riive põhiseadusliku õigustamise käigus tuleb kontrollida riive formaalset õiguspärasust ja seejärel materiaalselt õiguspärasust, kuna põhiõiguse riive on põhiõiguse rikkumine ainult siis, kui ta on formaalselt või materiaalselt põhiseadusvastane.²⁰⁸

Kuna omandipõhiõiguse riive sisalduks koos süütuse presumptsiooni riivega ebaseadusliku rikastumise süüteokoosseisus, mille formaalne õiguspärasus on analüüsitud käesoleva töö alapeatükis 2.3.1., kus autor hindas ebaseadusliku rikastumise sätte formaalselt õiguspäraseks, ei ole vajalik riive formaalset analüüsi uuesti läbi viia, mistõttu saab asuda järgmise sammu ehk omandipõhiõiguse riive materiaalse õiguspärasuse kontrolli juurde.

3.3.1. Omandipõhiõiguse riive materiaalne õiguspärasus

PS §-32 sisaldab kvalifitseeritud põhiõiguse reservatsiooni, mis toob kaasa põhiõiguste kontrolli üldise skeemi modifikatsiooni, kuna nõuab täiendava kontrollpunkti sisseviimist, milles kontrollitakse riive põhjuse lubatavust ning see kontroll peab toimuma riive materiaalse kontrolli alguses, seega siis enne proportsionaalsuse kontrolli.²⁰⁹ Proportsionaalsuse põhimõtte on omakorda põhiõiguste ja õigusriigi põhimõtte oluliseks elemendiks ning see on parim saada olev vahend põhiõiguste ja teiste printsiipide keeruliste kollisioonide lahendamiseks.²¹⁰

Riive eesmärgi lubatavuse ehk legitiimsuse üle otsustab materiaalses piiranguklauslis kasutatud mõistete tõlgendus.²¹¹ Ebaseadusliku rikastumise sätte eesmärki on kõige efektiivsemalt võimalik

---

²⁰⁸ Alexy (2001), *supra nota* 102, p 5.4.1.

²⁰⁹ *Ibid.*, p 5.4.2.2.

²¹⁰ Klatt, M., Meister, M. (2020). *Proportsionaalsus kui universaalne põhiseaduslik printsiip*. Juridica, Riigiõiguse aastaraamat 2020, 118-135, 118, 135.

²¹¹ Alexy (2001), *supra nota* 102, p 5.4.2.2.

saavutada ainult koostöös laiendatud konfiskeerimist võimaldavate instrumentidega. Konfiskeerimise võimalus viitega KarS §-le 83² oleks sätestatud KarS-i ebaseadusliku rikastumise paragrahvis. Süüteoga saadud vara konfiskeerimine kuulub tahtevastase võõrandamise ehk sundvõõrandamise alla²¹² ning laiendatud konfiskeerimist ja konfiskeerimismenetlust reguleerivad KarS-is ja KrMS-is sisalduvad sätted. Kuna ametiisikult ebaseadusliku rikastumise tagajärjel saadud vara sundvõõrandamine saab toimuda ainult kooskõlas seadusega tehtud konfiskeerimismääruse²¹³ alusel, on seega täidetud PS § 32 lg-s 1 sätestatud nõue, et omaniku nõusolekuta on omandit lubatud võõrandada ainult seaduses sätestatud juhtudel.

Omandi omaniku nõusolekuta võõrandamine on piiratud ka üldiste huvidega. Sellega seoses on Riigikohus öelnud, et „PS §-s 32 sätestatud omandipõhiõiguse riive põhiseaduspärasuse hindamisel tuleb arvestada PS §-st 11 tuleneva proportsionaalsuse põhimõttega ning seadusandja peab kaaluma riive eesmärgiks olevaid üldisi huvisid ja üksikisiku põhiõiguse riivet, et leida nende vahel mõistlik tasakaal“.²¹⁴ Ebaseadusliku rikastumise tagajärjel saadud vara konfiskeerimine oleks võimalik ainult kriminaalmenetluses, mis teenib üldisi huvisid.²¹⁵ Võitlus korrupsiooniga on ilmtingimata üldistes huvides, kuna korrupsioon õhustab ühiskonna stabiilsust ja julgeolekut, kahjustab demokraatlikus riigis kehtivaid väärtusi ning aeglustub riigi arengut. Ametiisiku isikliku kasu ebaseaduslik saamine võib oluliselt kahjustada riiklike institutsioonide tegevust ja riigi majandust, mis ei ole ja ei saa olla üldistes huvides. Korrupsiooni ennetamine ja välja juurutamine on kõigi ja igäühe huvides, tagamaks õigusriigi arengut. Riigikohtu kriminaalkolleegium on väljendanud seisukohta, et süüteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimise puhul võib olla tegemist omandipõhiõiguse riivega, kuid arvestades seda, et organiseeritud kuritegevuse tõkestamine on avalikes huvides, ei ole niisugune riive ebaproportsionaalne ega vastuolus PS-ga.²¹⁶ Ka korrupsioon ja üks selle tagajärjedest – ametiisiku ebaseaduslik rikastumine, on selline kuriteovorm, et arvestades selle kahjulikku mõju ühiskonnale, on selle tõkestamine avalikes huvides. Seega on täidetud ka see PS § 32 lg-s 1 sätestatud nõue, et omandi võõrandamine omaniku nõusolekuta peab toimuma üldistes huvides.

Mis puudutab seda, et omandi võõrandamine omaniku nõusolekuta peab toimuma õiglase ja kohese hüvituse eest, siis konfiskeerimisel hüvitust ei maksta.²¹⁷ KarS § 85 lg 1 järgi läheb

---

²¹² Maruste (2004), *supra nota* 124, 479.

²¹³ RT I, 08.07.2021, 9, KrMS § 403⁹ lg 1 p 1.

²¹⁴ RKÜKo 3-3-1-69-09, p 59.

²¹⁵ *Ibid.*, p 60.

²¹⁶ RKKKm 3-1-1-130-12, p 20.

²¹⁷ Madise *et al.* (toim), *supra nota* 84, 459.

konfiskeeritu riigi omandisse või saadetakse see rahvusvahelises lepingus sätestatud juhtudel tagasi. Erandit sätestab KarS § 85 lg 2, mille kohaselt jäävad ainult sellise kolmanda isiku õigused konfiskeerimisel püsima ning riik maksab hüvitist neile, kes ei ole kolmandaks isikuks § 83 lg-tes 3, 3² ja 4, § 83¹ lg-s 2 ning § 83² lg-s 2 sätestatud juhtudel. KarS § 85 lg 2 esimese lause tähenduses tuleb kolmanda isikuna käsitada isikut, kes ei ole konfiskeerimisotsustuse adressaat, ning kolmanda isiku õigustena mõista kõiki õigusi, mis tal on konfiskeerimise objekti suhtes.²¹⁸

Omandipõhiõiguse riive nõuab proportsionaalsuse kontrolli, millele on viidanud ka Riigikohus öeldes, et „vara laiendatud konfiskeerimise proportsionaalsuse kontroll on nõutav vara konfiskeerimise otsustamisel“.²¹⁹ EIK leiab, et kui konfiskeerimine koormab isikut ebaproportsionaalselt, on tegemist EIÕK 1. lisaprotokolliga art 1 rikkumisega vaatamata sellele, et konfiskeerimise kohaldamiseks on liikmesriigi õigusest tulenev seaduslik alus, mis abstraktselt võib olla konventsiooni nõuetega kooskõlas. Seega peab kohus või kohtuväline menetleja KarS §-des 83-83² sätestatud konfiskeerimisaluse rakendamisel täiendavalt hindama, ega konfiskeerimine ei riiva ebaproportsionaalselt konfiskeerimisotsuse adressaadi omandipõhiõigust.²²⁰

Kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimine ei ole obligatoorne ning kohus peab igal konkreetsel juhul hindama, kas esineb vajadus laiendatud konfiskeerimise kohaldamiseks. See tähendab, et kõigepealt peab kohus kontrollima, kas esineb asjaolusid, mis annavad alust arvata, et isiku tegelik elatustase ei ole vastavuses tema seaduslike sissetulekutega või kas toime pandud kuriteo ja/või varasemate kuritegude olemus on selline, mis võimaldab varalise kasu saamist ning alles siis saab kohus otsustada laiendatud konfiskeerimise kohaldamise üle.²²¹ Laiendatud konfiskeerimise kohaldamiseks ei ole vaja teha kindlaks kuritegu või kuriteod, millega konfiskeeritav vara eelduslikult saadi, vaid piisab asjaolude kindlakstegemisest, mille alusel on alust eeldada, et vara on saadud kuriteo toimepanemise tulemusena.²²² Samuti ei ole KarS § 83² lg 1 kohaldamisel tähtis see, et konfiskeeritav vara pärineks kuriteost, milles isik arutatavas asjas süüdi tunnistatakse.²²³

Ebaseadusliku rikastumise koosseis võib realiseeruda ainult juhul, kui ametiisiku legaalse sissetuleku ja varandusliku olukorra vahe on ebaproportsionaalselt suur ning ametiisik ei suuda

---

²¹⁸ RKHKm 3-18-400, p 8; RKÜKm 3-1-2-3-12, p 54-55.

²¹⁹ RKKKm 3-1-1-10-16, p 51.

²²⁰ Sootak, Pikamäe, *supra nota* 18, 340.

²²¹ Karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. (2013). Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/68318689-1151-40bd-b2c1-b371b2a37dee>, 10.09.2021, 9.

²²² RKKKm 3-1-1-10-16, p 39-40; RKKKo 3-1-1-94-14, p 255.

²²³ RKKKo 3-1-1-4-11, p 11.

põhjendada oma vara päritolu. Seaduslikul teel saadud ametiisiku vara, mille seaduslikku päritolu ta suudab tõendada, on kaitstud omandipõhiõigusega ning ainult ebaseaduslikult omandatud vara kuulub laiendatud konfiskeerimisele, mille kohaldamise vajadust ja proportsionaalsust otsustab kohus igal konkreetsel juhul eraldi.

Õiguspäraselt omandatud vara ei kuulu konfiskeerimisele ning juhul, kui kuriteoga saadud vara on segunenud muu varaga, on KarS § 83² lg 1¹ järgi tegemist osaliselt kuriteoga saadud varaga. Osaliselt kuriteoga saadud vara loetakse KarS § 83² lg 1 esimeses lauses sätestatud ulatuses kuriteoga saadud varaks, mille konfiskeerimine asendatakse KarS §-s 84 sätestatud korras. Selline regulatsioon ei võimalda ametiisikutel kuriteoga saadud vara muu varaga segamise abil konfiskeerimist vältida ning ei võimalda ka riigil õiguspäraselt omandatud vara ära võtta.

Seega võib lugeda, et ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisus sisalduv omandipõhiõiguse riive on proportsionaalne ning puudutab ainult ametiisiku ebaseaduslikul teel saadud vara. Ebaseaduslikku rikastumist puudutav kuriteokoosseis koos selles sisalduva omandipõhiõiguse riivega omaks olulist tähendust nii korruptsioonikuritegude toimepanemise ennetamisel kui ka võitluses korruptsiooni ja selle tagajärgedega, kuna siis oleks õigusrikkumise eelne olukord taastatud vähemalt selles osas, et ametiisikute poolt toimepandud süüteod ei tasuks ennast ära ja ametiisikule jääks ainult õiguspäraselt omandatud vara.

Ametiisik võib oma varalise seisundi ja seega ebaseadusliku rikastumise varjamise eesmärgil ja konfiskeerimise vältimiseks võõrandada oma vara kolmandale isikule, kelleks võib olla nii füüsiline kui ka juriidiline isik. Selliste vara peitmise meetodite takistamiseks võib kohus konfiskeerida ka kolmandale isikule kuuluva vara juhul, kui konfiskeeritav vara kuulub kolmandale isikule ja esinevad alused selle konfiskeerimiseks. Kui kolmandale isikule kuulub mingi vara, mille ta on omandanud täielikult või olulises osas toimepanija arvel, kingitusena või muul viisil turuhinnast oluliselt soodsamalt või mida omandades kolmas isik teadis, et vara võõrandatakse talle konfiskeerimise vältimiseks ning kui kolmas isik on vara omandanud kümne aasta jooksul menetletava kuriteo toimepanemisest, kui tegemist on esimese astme kuriteoga, või viie aasta jooksul kuriteo toimepanemisest, kui tegemist on teise astme kuriteoga, võib kolmandale isikule kuuluva vara konfiskeerida.²²⁴ Oluline on seejuures see, et kolmandale isikule ei laiene KarS § 83² lg-s 1 ette nähtud ümberpööratud tõendamiskoormis ning seda ka juhul, kui kolmas

---

²²⁴ RKKKm 3-1-1-10-16, p 30.

isik teadis vara omandades, et vara võõrandatakse talle konfiskeerimise vältimiseks ning seda peab prokuratuur tõendama üldises korras.²²⁵ Samuti peab kolmandalt isikult vara konfiskeerimisel arvestama sellega, et kui kuriteo toimepanijalt on laiendatud konfiskeerimise alusel võimalik konfiskeerida kogu isiku vara või osa sellest ning vajalik ei ole konkreetse süüteoga individualiseeritav seos, siis kolmandalt isikult konfiskeeritava vara väärtus on siiski piiratud selle osaga tema varast, mille ta on omandanud KarS § 83² lg 2 p-s 1 või 2 sätestatud asjaoludel.²²⁶ Seega tuleb ebaseadusliku rikastumise menetluse käigus tuvastada ametiisiku ebaseaduslikult omandatud vara sellise täpsusega, et ei oleks riivatud ametiisiku seaduslikul teel saadud vara omandiõigus ning kuna laiendatud konfiskeerimine võimaldab ka kolmandale isikule kuuluva vara konfiskeerimist, ei tohi mitte mingil juhul olla riivatud kolmandale isikule kuuluva seaduslikul teel saadud vara omandipõhiõigus.

Ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisus sisalduva omandipõhiõiguse riive on formaalselt ja materiaalselt õiguspärane ning puudutab ainult ebaseaduslikul teel saadud ametiisiku vara, samuti saab ametiisikule ebaseadusliku rikastumise tagajärjel saadud vara konfiskeerimine toimuda ainult vastavalt seaduses sätestatud korrale ja kohtumääruse alusel. See osa ametiisiku varast, mille päritolu ei saaks ta oma sissetulekut aluseks võttes ebaseadusliku rikastumise menetluse raames mõistlikult põhjendada, ei kuulu PS § 32 kaitsealasse, ning ainult seda osa tema varast saab pidada ebaseaduslikult saadud varaks, mida oleks edaspidi võimalik konfiskeerida.

Eesti õiguses puudub süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine režiim, kuid autor leiab vajalikuks kajastada käesolevas töös kriminaaltulu konfiskeerimise valdkonnas toimuvaid muutusi, kuna mitu riiki on juba organiseeritud kuritegevuse ning rahapesu võitluse eesmärgil sätestanud süüdimõistva kohtuotsuse konfiskeerimise võimaluse juhul, kui kuritegu ei ole võimalik kriminaalmenetluse standardeid järgides tõendada.²²⁷ Euroopa komisjoni aruandes Euroopa Parlamendile ja nõukogule vara sissenõudmise ja konfiskeerimise kohta on märgitud, et lisaks klassikalisele süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimisele, mis on sätestatud 2014.a Euroopa Parlamendi ja nõukogu vastu võetud direktiivi 2014/42/EL²²⁸ art 4 lg-s 2, mis käsitleb konfiskeerimist ilma süüdimõistva kohtuotsuseta vähemalt juhul, kui süüdistatav või kahtlustatav isik hoiab menetlusest kõrvale või on haige, kohaldavad liikmesriigid ka ulatuslikumaid meetmeid. Direktiiviga kehtestati ainult miinimumnormid kuritegeliku vara arestimiseks haldamiseks ja

---

²²⁵ RKKKm 3-1-1-10-16, p 35.

²²⁶ RKKKm 3-1-1-10-16, p 41.

²²⁷ Sootak, Pikamäe, *supra nota* 18, 334-335.

²²⁸ ELT L 127/39, 29.4.2014.

konfiskeerimiseks ning enamikus liikmesriikides (Bulgaaria, Tšehhi, Saksamaa, Iirimaa, Hispaania, Prantsusmaa, Horvaatia, Itaalia, Küpros, Läti, Leedu, Luksemburg, Ungari, Poola, Portugal, Sloveenia, Soome) läheb riigisisene õigus direktiivi sätetest kaugemale. Ulatuslikumad meetmed hõlmavad menetlusi, mis on suunatud ebaseadusliku vara enda vastu, mitte isiku vastu ehk konfiskeerimine *in rem* või seletamatu jõukusega seotud menetlused, mille käigus võrreldakse isiku poolt tegelikult omandatud vara selle isiku deklareeritud sissetulekutega, et tuvastada nendevahelisi lahknevusi ning sellistes menetluses ei ole vajalik otsese või kaudse seose loomine eelkuriteoga. Komisjoni analüüs näitas, et ka sellised jõulisemad konkreetsetes kuritegudes süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise režiimid võivad olla kooskõlas põhiõigusi puudutavate nõuetega ning edaspidi kaalub komisjon nende võtmist võimaliku tulevase Euroopa süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise režiimi loomisel eeskujuks.²²⁹ Ametiisiku ebaseadusliku rikastumise kuriteokoosseisu eesmärki oleks võimalik saavutada ka süüdimõistva kohtuotsuseta ehk nn seletamatu jõukusega seotud menetlusega, kuid käesolevas töös ei ole autor selle rakendamise võimalust analüüsinud.

Kolmandas peatükis läbi viidud analüüsi ja normikontrolli teostamise käigus jõudis autor järeldusele, et ebaseadusliku rikastumise kuriteokoosseisus sisalduv omandipõhiõiguse riive on kooskõlas PS §-s 32 sätestatud omandipõhiõigusega, kuna on üldistes huvides ja on võimalik ainult seadusega sätestatud juhtudel ja korras. Koosseisu rakendamisel on oluline, et ebaseadusliku rikastumise tulemusel saadud vara oleks tuvastatud võimalikult täpselt ning ei riivaks seadusliku sissetuleku arvelt omandatud ametiisikule või kolmandale isikule kuuluva vara omandipõhiõigust, kuna seaduslikult omandatud vara on kaitstud omandipõhiõigusega.

---

²²⁹ Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule. Vara sissenõudmine ja konfiskeerimine: meetmed kuritegevuse mittetasuvaks muutmisel. (2020). Brüssel: Euroopa komisjon. Kättesaadav: <https://op.europa.eu/et/publication-detail/-/publication/5776f170-a4b5-11ea-bb7a-01aa75ed71a1>, 08.12.2021, 7, 14-15.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärgiks oli kaaluda ebaseadusliku rikastumise kuriteoks tunnistamise võimalust Eestis. Ebaseadusliku rikastumise kriminaliseerimise kaalumise kohustus tuleneb ÜRO korrupsioonivastase konventsiooni art-st 20. Sama artikkel määratleb ebaseaduslikku rikastumist kui ametiisiku vara sellist märkimisväärset suurenemist, mida ta ei saaks oma sissetulekut aluseks võttes mõistlikult põhjendada.

Kuna ebaseadusliku rikastumise kuriteokosseis eeldab, et ametiisik peaks põhjendama oma vara märkimisväärset suurenemist, püstitas autor hüpoteesi, et ebaseadusliku rikastumise võimalik kuriteokosseis on vastuolus süütuse presumptsiooni ja omandipõhiõigusega. Püstitatud hüpoteesi kontrollimiseks vastas autor järgmistele uurimisküsimustele: 1) millistest süüteokosseisu elementidest koosneb ebaseadusliku rikastumise kuriteokosseis? 2) kas ebaseadusliku rikastumise süüteokosseis on kooskõlas süütuse presumptsiooni põhimõttega? 3) kas ebaseadusliku rikastumise süüteokosseis on kooskõlas omandipõhiõigusega?

Esimesele uurimisküsimusele vastamiseks sisustas autor töö esimeses peatükis ÜRO korrupsioonivastases konventsioonis sätestatud ebaseadusliku rikastumise süütegu läbi selle tunnuste, milleks on: 1) ametiisik (kui süüteokosseisu subjekt); 2) ametiisiku vara märkimisväärne suurenemine; 3) vara märkimisväärse suurenemise osas mõistliku põhjenduse puudumine; 4) ebaseadusliku rikastumise periood; 5) tahtluse olemasolu. Ebaseadusliku rikastumise kuriteokosseis ei nõua konkreetse eelkuriteo ehk kuriteo, mille tagajärjel toimus ametiisiku ebaseaduslik rikastumine, tuvastamist. Ebaseadusliku rikastumise sätte eesmärgiks on muuta ametiisiku poolt toime pandud süüteod mittetasuvateks ebaseaduslikult saadud vara tuvastamise ja konfiskeerimise võimaluse kaudu ja seda on kõige efektiivsemalt võimalik saavutada koostöös laiendatud konfiskeerimist võimaldavate instrumentidega.

Samuti tõi autor esimeses peatükis välja kaks olulist ebaseadusliku rikastumise avastamise võimalust, milleks on ametiisiku huvide deklaratsiooni kontrollimine ja rikkumisest teavitajalt info saamine.

Selleks, et vastata teisele ja kolmandale uurimisküsimusele analüüsis autor töö teises ja kolmandas peatükis süütuse presumptsiooni ja omandipõhiõigust käsitletavaid nii siseriiklike kui ka rahvusvahelisi regulatsioone ning nende seost ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisuga. Samuti teostas autor normikontrolli, eesmärgiga selgitada välja, kas ebaseadusliku rikastumise kuriteo koosseis on kooskõlas PS-is sätestatud süütuse presumptsiooni ja omandipõhiõigusega.

Ebaseadusliku rikastumise süütuse presumptsiooniga kooskõla kontrollimisel läbi viidud analüüsi ja normikontrolli teostamise käigus jõudis autor järeldusele, et ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisus sisalduv ümberpööratud tõendamiskoormis, mis seisneb selles, et ametiisik peab esitama selgitusi oma vara päritolu kohta ja tõendama seda, et tema vara pärineb seaduslikest allikatest ning pole saadud tema poolt toime pandud süütegude tulemusel, kujutab endast süütuse presumptsiooni riivet. Riive põhiseaduspärasuse kontrolli käigus jõudis autor järeldusele, et ebaseadusliku rikastumise kuriteo koosseisus sisalduv süütuse presumptsiooni riive on kooskõlas põhiseaduse §-s 22 sätestatud süütuse presumptsiooni põhimõttega, kuna tegemist on õigustatud ja proportsionaalse riivega, mis hõlmab endas kaitseõigust ning on avalikes huvides. Avalik huvi kaalub üles ebaseadusliku rikastumise süüteo koosseisus sisalduva süütuse presumptsiooni riive, kuna avalik huvi hõlmab endas muuhulgas ka usaldust riigivõimu teostamise vastu ning riigivõimu esindajate tegevus peab olema õiguspärane ning ei tohiks kaasa tuua ebavõrdse või põhjendamatu eelise ametiisikule või tema kaudu mõnele kolmandale isikule, tänu millele osutub võimalikuks ametiisiku ebaseaduslik rikastumine. Samuti ei ole ebaseadusliku rikastumise sätte eesmärki võimalik saavutada ametiisiku õigusi vähem riivavate menetlustega, nagu väärteo- või haldusmenetlusega.

Riigikohtu lahendite ja EIK otsuste põhjal tehtud analüüsi tulemusena tõi autor välja, et riikliku järelevalve käigus, sh ametiisiku suhtes huvide deklaratsiooni esitamise kohustuse rikkumise eest alustatud distsiplinaarmenetluses on ametiisikul õigus keelduda enda ütluste andmisest ning teabe väljastamisest juhul, kui see võib süüstada teda ennast ebaseadusliku rikastumise kuriteo toimepanemises ning ametiisiku karistamine huvide deklaratsioonis valeandmete esitamise eest väärteokorras oleks vastuolus enese mittesüüstamise privileegiga, mis on süütuse presumptsiooni lahutamatuks osaks. Huvide deklaratsiooni esitamise kohustusega seotud rikkumise eest ametiisiku suhtes alustatud distsiplinaarmenetluse käigus saadud andmeid, mille kogumisel ei nõutud hilisema kahtlustatava aktiivset kaasabi, on võimalik ebaseadusliku rikastumise uurimisega seotud kriminaalmenetluse üle kanda ja need on ka kohtumenetluses tõendina lubatavad.

Ebaseadusliku rikastumise omandipõhiõigusele vastavuse kontrolli käigus jõudis autor järeldusele, et ebaseadusliku rikastumise kuriteokosseis sisaldab omandipõhiõiguse riivet, mis seisneb selles, et ebaseadusliku rikastumise kuriteo menetlemise käigus kontrollitakse kogu ametiisikule kuuluvat vara ehk nii ebaseadusliku kui ka seadusliku sissetuleku arvelt omandatud vara ja läbi nende kahe võrdluse tuvastatakse ebaseadusliku rikastumise süüteokosseisu olemasolu. Samuti seisneb riive selles, et ebaseadusliku rikastumise paragrahv näeks ette ka ametiisiku vara laiendatud konfiskeerimise võimaluse. Riive põhiseaduspärasuse kontrolli käigus jõudis autor järeldusele, et ebaseadusliku rikastumise kuriteokosseisus sisalduv omandipõhiõiguse riive on kooskõlas PS §-s 32 sätestatud omandipõhiõigusega, kuna puudutab ainult ebaseaduslikul teel omandatud ametiisiku vara, mille võimalik konfiskeerimine saab toimuda ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras ning on üldistes huvides. Koosseisu rakendamisel on oluline, et ebaseadusliku rikastumise tulemusel saadud vara oleks tuvastatud võimalikult täpselt ning ei riivaks seadusliku sissetuleku arvelt omandatud ametiisikule või kolmandale isikule kuuluva vara omandipõhiõigust.

Käesolevas töös ei leidnud kinnitust autori püstitatud hüpoteesi, et ebaseadusliku rikastumise võimalik kuriteokosseis on vastuolus süütuse presumptsiooni ja omandipõhiõigusega. Ebaseadusliku rikastumise kuriteoks tunnistamine Eestis oleks võimalik ning see aitaks tõhustada korruptsioonivastast võitlust ja muuta ametiisiku poolt toime pandud süüteoed mittetasuvateks. Autori arvates tuleks ebaseadusliku rikastumise kuriteoks tunnistamisel rakendada seda sätet viimase abinõuna, ehk ainult siis, kui ametiisiku vara ja tema eluviis ületavad märkimisväärselt tema seaduslikku sissetulekut ja korruptsioonikuritegude kõrge latentsuse taseme tõttu ei ole võimalik ametiisiku poolt varasemalt toime pandud ja tema ebaseadusliku rikastumiseni viinud konkreetseid kuritegusid kindlaks teha.

Magistritöö analüüsi tulemit on võimalik kasutada õigusloome valdkonnas ebaseadusliku rikastumise kriminaliseerimise kaalumisel ja edaspidisel seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsuse koostamisel. Ebaseadusliku rikastumise kuriteokosseis võiks sisalduda KarS-i 17. peatükis ning ebaseadusliku rikastumise paragrahv peaks sisaldama nii ebaseadusliku rikastumise kuriteokosseisu kirjeldust, võimalikku karistust, kui ka laiendatud konfiskeerimise võimalust.

SUMMARY

ILLICIT ENRICHMENT AND THE POSSIBILITY OF IT'S CRIMINALIZATION IN ESTONIA

Jekaterina Potapova

On 27.01.2010, Estonia acceded to the UN Convention against Corruption, one of the most important international legal instruments in the fight against corruption.

According to Article 20 of the UN Convention against Corruption, Parties to the Convention must, in accordance with their own constitutional and legal principles, consider measures to criminalize illicit enrichment, i.e. a substantial increase in the assets of a public official which he or she could not reasonably justify on the basis of his or her income.

Currently, there is no offence of illicit enrichment in Estonian criminal law. Neither has the offence of illicit enrichment been analyzed in Estonian law, nor its conformity with the Constitution of the Republic of Estonia. According to Article 20 of the UN Convention against Corruption, each Member State should consider the possibility of criminalizing illicit enrichment, which depends on the constitution of each Member State and the basic principles of its legal system. The aim of this thesis is to consider the possibility of criminalizing illicit enrichment in Estonia.

The criminal offence of illicit enrichment under Article 20 of the UN Convention against Corruption requires that the accused must justify a significant increase in his or her assets, and the criminalization of illicit enrichment in Estonia should consider whether this offence does not conflict with the principles of presumption of innocence and the right to property. In the light of the foregoing, the author of the thesis hypothesizes that the possible criminal offence of illicit enrichment is contrary to the presumption of innocence and the fundamental right to property.

In order to test the hypothesis, the author will answer the following research questions: 1) what are the elements of the offence of illicit enrichment? 2) are the constituent elements of the offence

of illicit enrichment compatible with the principle of presumption of innocence? 3) is the offence of illicit enrichment compatible with the fundamental right to property?

This thesis uses an empirical qualitative data collection method, in which the author analyses the literature on illicit enrichment and fundamental rights, including articles published in *Juridica* and international and national legislation, in order to achieve the stated objectives. The author also draws on the case law of the Supreme Court and the European Court of Human Rights on the implementation of fundamental rights. In analyzing the sources, the author uses a grammatical, systematic-logical and objective-teleological approach to interpretation.

The author defines the offence of illicit enrichment under the UN Convention against Corruption through its constituent elements, which are: 1) the public official (as the subject of the offence); 2) the significant increase in the public official's wealth; 3) the public official's reasonable justification for the significant increase in his or her wealth; 4) the period of illicit enrichment; 5) the existence of intent.

The author suggests Chapter 17 of the Penal Code as a possible place for the offence of illicit enrichment in Estonian law. A possible section on illicit enrichment should include a description of the offence of illicit enrichment, the possible penalty and the possibility of extended confiscation. The author also describes the possibilities for detecting illicit enrichment, such as verifying the declaration of interests of public officials and obtaining information from a whistleblower.

In the course of the analysis of the compatibility of illicit enrichment with the presumption of innocence and in the course of the review of the norms, the author came to the conclusion that the reversed burden of proof contained in the offence of illicit enrichment, which consists in the fact that the public official has to provide explanations and prove that his or her property originates from lawful sources and was not obtained as a result of offences committed by him or her, constitutes a violation of the presumption of innocence. In the course of the examination of the constitutionality of the violation, the author came to the conclusion that the violation of the presumption of innocence contained in the criminal offence of illicit enrichment is in accordance with the principle of presumption of innocence enshrined in § 22 of the Constitution, as it is a justified and proportionate violation that includes the right of defence and is in the public interest. Nor can the objective of the illicit enrichment provision be achieved by less restrictive procedures, such as misdemeanors or administrative proceedings.

The objective of the illicit enrichment provision, which is to render offences committed by public officials unprofitable through the possibility of identification and confiscation of illicitly obtained property, can only be most effectively achieved in conjunction with extended confiscation instruments.

In the course of the examination of the compliance of illicit enrichment with the fundamental right to property, the author found that the offence of illicit enrichment includes a violation of the fundamental right to property, which consists in the fact that in the course of the prosecution of the offence of illicit enrichment, all the property belonging to the public official is examined, i.e. property acquired illegally as well as property acquired from legal income, and through the comparison of the two the existence of the offence of illicit enrichment is established. It is also an infringement in that the illicit enrichment section would also provide for the possibility of extended confiscation of the official's property. In the course of the examination of the constitutionality of the violation, the author came to the conclusion that the violation of the fundamental right to property contained in the criminal offence of illicit enrichment is compatible with the fundamental right to property enshrined in Article 32 of the Constitution, since it concerns only the property of a public official obtained unlawfully, the possible confiscation of which can only take place in the cases and in accordance with the procedure laid down by law and is in the public interest. In implementing the concept, it is important that the assets derived from illicit enrichment are identified as accurately as possible and do not infringe the fundamental right of ownership of property belonging to a public official or a third party acquired by lawful means.

In the present work, the author's hypothesis that the possible criminal offence of illicit enrichment is contrary to the presumption of innocence and the fundamental right to property was not confirmed. The criminalization of illicit enrichment in Estonia would help to make offences committed by public officials non-recoverable through the possibility of identification and confiscation of illicitly obtained property. In the opinion of the author, this provision should be used as a last resort when criminalizing illicit enrichment, i.e. only when the assets and lifestyle of the public official significantly exceed his or her legal income and the high level of latency of corruption offences makes it impossible to identify specific offences committed by the public official in the past and leading to his or her illicit enrichment.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

Teadusraamatud:

1. Annus, T. (2006). *Riigiõigus*. Tallinn: Juura.
2. Dornbierer, A. (2021). *Illicit enrichment. A Guide to Laws Targeting Unexplained Wealth*. Basel: Basel Institute on Governance.
3. Guillermo, J. (2007). *The Romanian Legal Framework on Illicit Enrichment*. Bucharest: ABA/CEELI.
4. Hamilton, B., (2012). *Comparative Evaluation of Unexplained Wealth Orders*. Washington DC: National Institute of Justice, NCJRS.
5. Kairjak, M., Sootak, J. (2017). *Varavastased süüteod, 4., täiendatud väljaanne*. Tallinn: Juura.
6. Kergandberg, E., Pikamäe, P. (2012). *Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura.
7. Kergandberg, E., Sillaots, M. (2004). *Kriminaalmenetlus*. Tallinn: Juura.
8. Lõhmus, U. (2019). *Põhiõigused kriminaalmenetluses. Kolmas, täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne*. Tallinn: Juura.
9. Madise, Ü., Kalmo, H., Kask, O., Priks, P. (toim) (2020). *Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Viies, parandatud ja täiendatud väljaanne*. Tallinn: Sihtasutus Iuridicum.
10. Maruste, R. (1997). *Põhiseadus ja selle järelevalve*. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS.
11. Maruste, R. (2004). *Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse*. Tallinn: Juura.
12. Maurer, H. (2004). *Haldusõigus. Üldosa*. Tallinn: Juura.
13. Muzila, L., Morales, M., Mathias, M., Berger, T. (2012). *On the Take. Criminalizing Illicit Enrichment to Fight Corruption*. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.
14. Narits, R. (2004). *Õiguse entsüklopeedia*. Tallinn: Juura.
15. Sootak, J. (2003). *Karistusõiguse alused*. Tallinn: Juura

16. Sootak, J. (2007). *Sanktsiooniõigus*. Tallinn: Juura.
17. Sootak, J. (2010). *Karistusõigus. Üldosa*. Tallinn: Juura.
18. Sootak, J., Pikamäe, P. (2021). *Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 5., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne*. Tallinn: Juura.
19. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Puri, T. (2014). *Asjaõigusseadus I. 1.-3. osa (§-d 1-167). Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura.
20. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Saare, K. (2012). *Tsiviilõiguse üldosa*. Tallinn: Juura.

Teadusartiklid:

21. Alexy, R. (2001). *Põhiõigused Eesti põhiseaduses*. *Juridica*, 2001/Eriväljaanne, 5-96.
22. Alexy, R. (2020). *Inimõiguste institutsionaliseerimine demokraatlikus põhiseadusriigis*. *Juridica*, 2020/Riigiõiguse aastaraamat 2020, 78-87.
23. Ikkonen, K. (2005). *Avalik huvi kui määratlemata mõiste*. *Juridica*, 2005/3, 187-199.
24. Ikkonen, K. (2006). *Omandipõhiõigus ja selle piirid*. *Juridica*, 2006/1, 54-70.
25. Klatt, M., Meister, M. (2020). *Proportsionaalsus kui universaalne põhiseaduslik printsiip*. *Juridica*, Riigiõiguse aastaraamat 2020, 118-135.
26. Merusk, K. (1998). *Administratsiooni diskretsioon*. *Juridica*, 1998/3, 150-150.
27. Parrest, N. (2016). *Täidesaatva võimu kontroll iseenda üle*. *Juridica*, 2016/6, 376-387.
28. Parmas, A. (2008). *Süüteo vahendi konfiskeerimise eesmärk ja õiguslik olemus ning selle põhiseaduslik õigustus*. *Riigikohtu üldkogu otsus asjas 3-1-1-37-07*. *Juridica*, 2008/8, 554-560.
29. Pikamäe, P. (2011). *Mõningad kelmuse üldkoosseisu sisustamisprobleemid kohtupraktikas*. *Juridica*, 2011/2, 129-138.
30. Raidla, J., Vaher, T., Urke, K. (2007). *Riigi äriühingu juhtorgani liige: kas ametiisik või ärijuht?*. *Juridica*, 2017/2, 71-81.
31. Sarv, J. (2005). *Mõningatest haldus(kohtu)menetluse ja süüteo menetluse paralleelsusega seotud probleemidest*. *Juridica*, 2005/5, 308-320.
32. Soo, A., Lott, A., Kangur, A. (2020). *Võimalused Euroopa Liidu halduskaristuse ülevõtmiseks Eestis*. *Juridica*, 2020/4, 242-261.

33. Triipan, M. (2001). *Proportsionaalsuse printsiip riigi- ja haldusõiguses*. *Juridica*, 2001/5, 305-313.

Eesti õigusaktid:

34. Asjaõigusseadus. RT I, 30.11.2021, 5.
35. Avaliku teenistuse seadus. RT I, 12.11.2021, 14.
36. Eesti Vabariigi põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2.
37. Karistusseadustik. RT I, 21.05.2021, 9.
38. Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus. RT I, 25.06.2021, 8.
39. Kohtute seadus. RT I, 28.01.2021, 3.
40. Korruptsioonivastane seadus. RT I, 13.04.2021, 4.
41. Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 08.07.2021, 9.
42. Politsei ja piirivalve seadus. RT I, 08.07.2021, 10.
43. Prokuratuuriseadus. RT I, 02.06.2020, 8.
44. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I, 22.03.2021, 8.
45. Vabariigi Valitsuse seadus. RT I, 18.06.2021, 12.

EL-i ja rahvusvahelised õigusaktid:

46. African Union Convention on Preventing and Combating Corruption, 11 July 2003, Maputo.
47. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 1996, 11, 34.
48. Euroopa Liidu lepingu artikli K.3 lõike 2 punktis c põhinev Euroopa ühenduste ametnike või Euroopa Liidu liikmesriikide ametnikega seotud korruptsiooni vastast võitlust käsitlev konventsioon, ELT C 195/01, 25.06.1997.
49. Euroopa Liidu põhiõiguste harta, ELT 2012/C 326/02, 26.10.2012.
50. Euroopa nõukogu rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsioon. RT II 2000, 7, 41.
51. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2016/343, 9. märts 2016, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikult arutelul, ELT L 65/1, 11.3.2016.

52. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2019/1937, 23. oktoober 2019, liidu õiguse rikkumisest teavitavate isikute kaitse kohta, ELT L 305/17, 26.11.2019.
53. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/42/EL, 3. aprill 2014, kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta Euroopa Liidus, ELT L 127/39, 29.4.2014.
54. Inter-American Convention against Corruption (B-58), 29 March 1996, Caracas.
55. Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon. RT II 2003, 1, 1.
56. Universal Declaration of Human Rights, 10 December 1948, Paris, General Assembly resolution 217(A).
57. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni korrupsioonivastane konventsioon. RT II 2010, 4, 10.

Eesti kohtulahendid:

58. RKPJKo III-4/1-10/94.
59. RKKKo 3-1-1-80-97.
60. RKPJKo 3-4-1-1-99.
61. RKHKo 3-3-1-54-01.
62. RKÜKo 3-4-1-7-01.
63. RKPJKo 3-4-1-1-02.
64. RKPJKo 3-4-1-10-02.
65. RKKKo 3-1-1-124-03.
66. RKÜKm 3-3-1-69-03.
67. RKÜKo 3-1-1-120-03.
68. RKÜKo 3-2-1-143-03.
69. RKÜKo 3-2-1-59-04.
70. RKKKo 3-1-1-39-05.
71. RKKKo 3-1-1-90-06.

72. RKKKo 3-1-1-47-07.
73. RKKKo 3-1-1-57-07.
74. RKKKo 3-1-1-60-07.
75. RKKKo 3-1-1-85-07.
76. RKÜKo 3-4-1-19-07.
77. RKKKo 3-1-1-61-08.
78. RKPJKo 3-4-1-17-08.
79. RKKKo 3-1-1-15-09.
80. RKÜKo 3-3-1-69-09.
81. RKKKo 3-1-1-116-10.
82. RKKKo nr 3-1-1-46-10.
83. RKPJKo 3-4-1-19-10.
84. RKKKo 3-1-1-4-11.
85. RKKKo 3-1-1-70-11.
86. RKKKm 3-1-1-130-12.
87. RKÜKm 3-1-2-3-12.
88. RKÜKo 3-4-1-17-13.
89. RKKKo 3-1-1-31-14.
90. RKKKo 3-1-1-82-14.
91. RKKKo 3-1-1-94-14.
92. RKKKo 3-1-1-98-15.
93. RKPJKo 3-4-1-23-15.
94. RKKKm 3-1-1-10-16.
95. RKHKm 3-18-400.
96. RKKKo 4-18-616/54.

97. RKKKo 1-18-86/128.
98. RKPJKo 5-18-4/10.
99. RKKKo 4-19-447/47.
100. RKPJKo 5-19-38/15.

Muud kohtulahendid:

101. Kokkinakis v. Greece, no 14307/88, ECHR 1993.
102. J.B. v. Switzerland, no 31827/96, ECHR 2001.
103. John Murray v. the United Kingdom, no 18731/91, ECHR 1996-I.
104. Salabiaku v. France, no 10519/83, ECHR 1988.
105. Saunders v. the United Kingdom, no 43/1994/490/572, ECHR 1996-VI.
106. Sigarev v. Russia, no 53812/10, ECHR 2015.
107. Veits v. Estonia, no. 12951/11, ECHR 2015.

Muud allikad:

108. Fifth Evaluation Round. Preventing corruption and promoting integrity in central governments (top executive functions) and law enforcement agencies. Evaluation Report. Estonia. (2018). Strasbourg: GRECO. Kättesaadav: <https://rm.coe.int/fifth-evaluation-round-preventing-corruption-and-promoting-integrity-i/1680900551>, 12.10.2021.
109. Kalmet, T. (2012). Uue korruptsioonivastase seaduse põhimõtetest (I). Õiguskeel 2012/4. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/tanel_kalmet_uae_korruptsioonivastase_seaduse_pohimoistetest_i.pdf, 03.12.2021.
110. Karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. (2013). Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/68318689-1151-40bd-b2c1-b371b2a37dee>, 10.09.2021.
111. Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule. Vara sissenõudmine ja konfiskeerimine: meetmed kuritegevuse mittetasuvaks muutmisel. (2020). Brüssel: Euroopa komisjon. Kättesaadav: <https://op.europa.eu/et/publication-detail/-/publication/5776f170-a4b5-11ea-bb7a-01aa75ed71a1>, 08.12.2021.

112. Korruptsioonivastane tegevuskava 2021-2025. Justiitsministeerium. Kättesaadav: https://www.korruptsioon.ee/sites/www.korruptsioon.ee/files/elfinder/dokumentid/korruptsioonivastane_tegevuskava_16.02.pdf, 07.10.2021.
113. Korruptsioonivastase seaduse eelnõu seletuskiri. (2012). Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/369e4999-cf7d-488b-8155-f688cd9d23ee/Korruptsioonivastane%20seadus>, 26. september 2021.
114. Lang, K., Pärnamägi, I., Sarapuu, E. (2013). *Avaliku teenistuse seaduse käsiraamat seisuga 03.05.2013*. Tallinn: Justiitsministeerium.
115. Mis on korruptsioon?. Kaitsepolitseiamet. Kättesaadav: <https://kapo.ee/et/content/mis-korruptsioon/>, 12.12.2021.
116. Report from the Commission to the Council and the European Parliament. EU Anti-Corruption Report. (2014). Brussels: European Commission. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2020-09/acr_2014_en.pdf, 23.09.2021.
117. Rikkumisest teavitaja kaitse seaduse eelnõu seletuskiri. (2021). Kättesaadav: <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/94b0a015-e65d-454c-9e33-581dbeb5212c#TPRePsvm>, 02.11.2021.
118. Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. (2014). Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus>, 19.09.2021.
119. UNODC. (2010). *Travaux Preparatoires of the negotiations for the elaboration of the United Nations Convention against Corruption*. Vienna: United Nations Office.
120. UNODC. (2012). *Legislative guide for the implementation of the United Nations Convention against Corruption. Second Revised Edition 2012*. Vienna: United Nations Office.

Lisa 1. Lihtlitsents

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks²³⁰

Mina Jekaterina Potapova

1. Annan Tallinna Tehnikaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Ebaseaduslik rikastumine ja selle kuriteoks tunnistamise võimalus Eestis“, mille juhendajad on Olgert Rõõm ja Uno Feldschmidt,
    - 1.1 reprodutseerimiseks lõputöö säilitamise ja elektroonse avaldamise eesmärgil, sh Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
    - 1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tallinna Tehnikaülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
  2. Olen teadlik, et käesoleva lihtlitsentsi punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
  3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest ning muudest õigusaktidest tulenevaid õigusi.
-

10.05.2022

---

²³⁰ Lihtlitsents ei kehti juurdepääsupiirangu kehtivuse ajal vastavalt üliõpilase taotlusele lõputööle juurdepääsupiirangu kehtestamiseks, mis on allkirjastatud teaduskonna dekaani poolt, välja arvatud ülikooli õigus lõputööd reprodutseerida üksnes säilitamise eesmärgil. Kui lõputöö on loonud kaks või enam isikut oma ühise loomingulise tegevusega ning lõputöö kaas- või ühisautor(id) ei ole andnud lõputööd kaitsvale üliõpilasele kindlaksmääratud tähtjaks nõusolekut lõputöö reprodutseerimiseks ja avalikustamiseks vastavalt lihtlitsentsi punktidele 1.1. ja 1.2, siis lihtlitsents nimetatud tähtaja jooksul ei kehti.